

מאמר מערכת

שנת המעשר

שנת תשס"ז הבאה עלינו לטובה היא שנת מעשר עני. חסדי ה' עלינו, בחמלתו יתברך זוכים אנו קהל עדה וישראל קדושים, לישוב בארצינו הקדושה, אשר קרוב לאלפיים שנה עיני כל אבותינו ורבותינו שבגולה אליה – לישוב בה ולקיים מצוותיה. ובטוחים אנו בחסדיו וברחמיו כי עוד ידו נטויה לטובה, לגאולינו גאולה שלמה בב"א.

נאמר בתורה: "כי תכלה לעשר את כל מעשר תבואתך בשנה השלישית שנת המעשר" וכו'. דברים כו, יב. ומבואר בחז"ל [מובא ברש"י שם] ש"שנת המעשר" היינו שנת מעשר עני, שאין נוהג בה אלא מעשר אחד משני מעשרות שנהגו בשנים שלפניה - מעשר ראשון. ובמקום מעשר שני נוהג מעשר עני. וצריך ביאור, מדוע נקראת שנת מעשר עני "שנת המעשר" סתם?

עמד בזה הנצי"ב זצ"ל בהעמק דבר, וכה דבריו: שנת המעשר. מעשר עני. כפירוש הראב"ע. ונקרא ביחוד מעשר עני – "שנת המעשר" סתם. באשר מעשר ראשון באמת אינו מתנה ללוי, שהרי לא נטל חלק בארץ, ואין בזה מתנה, כי אם עבודת האדמה הוא חלף עבודתם באהל מועד וכו'. אבל מעשר עני הוא רק לכבוד ה'. ומשום הכי איתא בירושלמי פאה פ"א: "כבד את ה' מהונך ומראשית כל תבואתך, מהונך כמראשית כל תבואתך". והיינו מעשר עני. הרי דרך מעשר עני מכונה בשם כבוד ה', באשר אינו בא אלא לכבודו. וגם ניתן לעניים דכתיב בהו: ומכבדו חונן אביון. משום הכי נקרא סתם מעשר. עכ"ל.

ולא מעשר, סתם, נקראה, אלא "המעשר", החשוב לפני המקום, מפני שעניים חביבין ביותר לפני המקום, וכמה הזהירו חז"ל בגזל מתנות העניים, עד שאמרו [אבות פ"ה מ"ט]: "בארבעה פרקים הדבר מתרבה, ברביעית ובשביעית ובמוצאי שביעית ובמוצאי החג שבכל שנה ושנה, ברביעית - מפני מעשר עני שבשלישית. בשביעית - מפני מעשר עני שבששית. ובמוצאי שביעית מפני פירות שביעית, ובמוצאי החג שבכל שנה ושנה מפני גזל מתנות עניים".

ואין צריך לפרש אלא כמזכיר ש"מוציאי מעשרות" [שאמרו חז"ל במדרש [שמו"ר מא, א]: "א"ר אלכסנדר גידול כחן של מוציאי מעשרות, שהן הופכין את הקללה לברכה"], אין פירושו אומרי נוסח ההפרשה, אלא אלו שמוציאין ונותנים את מעשרותיהם לבעליהם. ובודאי השעה צריכה לכך שכן בזה"ז לצערינו טרם

זכינו שיתקיים בנו "כי לא יהיה בך אביון", אלא "כי לא יחדל אביון מקרב הארץ". ואלבא כולי עלמא מעשר עני יש ליתנו לעניים בזמן הזה.

וכידוע בבית המעשר שע"י המכון למצוות התלויות בארץ, אפשר לקיים מצוה יקרה זו בדרך קלה ומהודרת, על ידי הלואה לאני מתחילת השנה וכו' [כמבואר במשנה ובגמ' בגיטין דף ל'].

ואמנם נכון וטוב הוא הנוהג שנוהגים הכשרויות להפריש תרומה לפני שווק הפירות והירקות ללקוחות, עכ"ז תקותינו וציפיתנו שגם מצוה זו של נתינת מעשר עני לעני, בהידור ובשלימות, ולא יקפחו חלקם של עניים שלא כדן. ובזכות זה נזכה להשקפה לטובה ולברכה מאת הקב"ה, ולהבטחתו על ידי נביאיו הקדושים ובחנוני נא בזאת אם לא אפתח לכם את ארובות השמים והירקותי לכם ברכה עד בלי די.

גליון 67 עוסק:

- ❖ האם נוהג איסור כלאים בכרם בדשא העשוי לנוי. מו"ר הראש"ל הגרש"מ עמאר שליט"א.
- ❖ סימני ביצי דגים טמאים. יו"ר המכון הרה"ג רש"ז רווח שליט"א.
- ❖ ביצרון סובין ומורסן לחלה. המשך מגליון קודם. הרב יוסף צברי שליט"א.
- ❖ סקירה מקיפה על הנעשה במכון - בתחום הכשרות, שיעורי תורה, ספרים, ושאר נושאים.

ביקרא דאורייתא
ובברכת שנה טובה
כתיבה וחתומה טובה
העורך

מו"ר הגאון רבי שלמה משה עמאר שליט"א
הראשון לציון הרב הראשי לישראל

האם נוהג איסור כלאים בכרם בדשא העשוי לנוי

לחתני כבני ידי"נ וחביבי, ליש ולביא, הרה"ג רבי דני הכהן ברנע שליט"א. שלום שלום בכפלים, וברכות משמים, מלא החפנים, בעדי עדים, כנחלים יזילו מים, ושלוש וברכה וחיים לעד אמן.

במה ששאלת ממני על דשא הגדל בין הגפנים בכרם, אם שייך בזה משום כלאי הכרם. שת"ח א' אמר לך שברמב"ם ז"ל כתוב בזה, וכל מיני דשאים. ומיד אמרתי לך שהכוונה לדשאים הנאכלים, וכדתנן בברכות (פ"ו מ"א) כיצד מברכים על הפירות וכו', ועל הירקות אומר בורא פרי האדמה, רבי יהודה אומר בורא מיני דשאים, וכתב רבינו עובדיה מברטנורה ז"ל שם, לפי שיש בכלל פרי האדמה דשא וזרעים כגון קטניות וכו'. ועיין חידושי רעק"א ז"ל שם בשם הברכ"י סי' ר"ה אות ד'.

ויהי אחר הדברים האלה מצא כב' לתשובת הגאון הגדול בעל שבט הלוי שליט"א (חיו"ד סימן רל"ד) בתשובתו הרמתה מיום ט' אייר התשנ"ב לרב גדול וחשוב נר"ו, שבאחת הגינות שביישובו גדל גפן יחידי ומתחתיו האדמה מלאה דשא העשוי לנוי בעלמא. ונשאל אם הגפן נאסר מחמת הדשא, או שעכ"פ חייב לעקור את הדשא שמתחת לעלי הגפן. והזכיר לשון הרמב"ם ז"ל בהלכות כלאים (פ"ה הי"ט) ושכן הוא בש"ע יו"ד (סימן רצ"ו סעיף י"ד) שכל מיני דשאים שעולים בשדה מאליהן מקדשים בכרם, אלא שבביאור הגר"א שם חולק על הש"ע, וכתב דכל מיני דשאים אין מקדשים בכרם. וכן נוטה להלכה בחזון איש כלאים (סימן א' ס"ק י"ב) דיש להקל כהגר"א, אפילו כשמקיימם לבהמה, וכ"ש בנ"ד שהוא רק לנוי בעלמא. עכ"ד הרב השואל.

והגר"ש נר"ו השיבו, דאעפ"י שקשה להקל כהגר"א ז"ל כנגד הש"ע שהב"י סתם כהרמב"ם ז"ל, ואין בכוחינו לנטות מזה, אבל כיון שרבינו הב"י לא הרגיש בש"ע וגם בכסף משנה בהל' כלאים, בדברי הרמב"ן והר"ן ז"ל בחולין (ס') שגורסים דחכמים בירושלמי (פ"ה דכלאים) חולקים ארבי דוסתאי בן יהודה בתוספתא דכלאים פ"ג, דס"ל דשאים אוסרים, וחכמים ס"ל דלא הוי כלאים בכרם, וכן בלשון הראב"ד ז"ל בהשגתו ששייך להלכה ו' והלכה י"ט שם וז"ל, ויש

כמו"כ מיני דשאים שאינן כלאים בכרם לפי שאין מקיימים מהם, ועיין מהרי"ק בהלכה י"ט, ועיין ש"ך יו"ד בהנהגת או"ח סוס"י רמ"ב, אם נמצאו ראשונים שהאחרונים לא ראו אותם. עכ"ל. וע"ש עוד שהאריך בזה.

ולפני שנדון באותה הלכה עליה הסתמכו לאסור את הדשא שתחת ענפי הגפן, נקדים דבפרק חמישי מהלכות כלאים, כתב הרמב"ם ז"ל דיני כלאי הכרם, ובהלכה א' וב' כתב אימתי חייב ומתי לוקה על כלאי הכרם, ובהלכה ג' שם כתב וז"ל, ואינו חייב מן התורה אלא על קנבוס ולוף וכיוצא בהם מזרעים שנגמרים עד גמר תבואת הכרם, אבל שאר הזרעים אסורים מדבריהם, ומן ז"ל בכסף משנה שם, אבל שאר הזרעים אסור מדבריהם, במנחות (ט"ו ע"ב) שם אמרו קנבוס ולוף אסרה תורה, שאר זרעים מדבריהם, ומפרש רבינו דדוקא קנבוס ולוף וכיוצא בהם ממיני זרעים שאינם נאכלים הוא שאסרה תורה, שהם נגמרים עם תבואת הכרם דכתיב כרמך כלאים, משמע דבזרעים הדומים לכרם, דוקא הוא דאסור אבל שאר מיני זרעים אינם אסורים בכרם מן התורה אלו מדבריהם, מיהו הני מילי בנאכלים, אבל זרעים שאינם נאכלים מותרים אפילו מדבריהם כמו שנתבאר בסמוך. עכ"ל.

ובמקורות וציונים שבהוצאת פרנקל, כתבו משם הלבוש דמשום שאינם נאכלים לאדם, ע"כ צריך שידמו לכרם מצד אחר. עו"כ שם משם הלבוש דמ"ש הכסף משנה, דזרעים שאינם נאכלים מותרים אפילו מדבריהם, דהיינו שאינם נאכלים אפילו לבהמה. וע"ש. ועיין עוד בכסף משנה שם ד"ה שהם נגמרים עם תבואת הכרם. ועיין בדברי הרדב"ז ז"ל ומהרי" קורקוס ז"ל ע"ד הרמב"ם ז"ל שם.

ובפשיטות משמע דדבר שאינו נאכל אין בו אפילו איסור דרבנן, והלבוש הוסיף שאם הוא ראוי לבהמה, חשוב כמו שהוא ראוי לאדם.

ואולם חובתינו להבין מ"ש הרמב"ם ז"ל שם (פ"ה הי"ח) וז"ל, הרואה בכרם עשב שאין דרך בני אדם לזרעו, אעפ"י שהוא רוצה בקיומו לבהמה או לרפואה, הרי זה לא קדש, עד שיקיים דבר שכמוהו מקיימים רוב העם באותו מקום. כיצד, המקיים קוצים בכרם בערב שרוצים בקוצים לגמליהם, הרי זה קדש. עכ"ל. וראשית רואים שמה שקובע הוא דבר שרוב אנשי המקום מקיימים אותו, וקצת משמע שאפילו דבר הראוי לבהמה אינו אסור, אלא א"כ רגילים לקיימו באותו מקום, שהרי הקוצים ראויים לגמלים, ועם כל זה הגביל רבינו ז"ל את איסורם

רק בערב שרגילים לקיימם לצורך גמליהם, וש"מ דבמקום אחר שאין רגילים לקיימם, אין בהם איסור אעפ"י שהם ראויים לבהמה.

וכ"נ מהירושלמי בכלאים (פ"א ה"א) שהובא בכסף משנה שם, רבנן אמרין מקום שמקיימים אותם אסורים, ומקום שאין מקיימים אותם מותרים, מ"ט דר"א דאמר במשנה (פ"ה מ"א) המקיים קוצים בכרם ר"א אומר קידש, וחכ"א לא קידש אלא דבר שכמוהו מקיימים. ואמרו דר"א סובר דמכיון שמקיימים אותם במקום אחד נאסר אותו מין בכל מקום שהוא, וכתב שכן מבואר בגמ' דידן (שבת קמ"ד ע"ב), וידוע דהלכה כחכמים. עכ"ל. הרי מפורש שלהלכה אפילו הקוצים הראויים לבהמה אם אין רגילים לקיימם באותו המקום, אע"פ שבמקום אחר כן מקיימים אותם, מותר לקיימם.

והוא מבואר בשבת (קמ"ד ע"ב), מאי טעמא דר"א א"ר חנינא שכן בערביא מקיימים קוצים לגמליהם, וחכמים ס"ל ערביא לאו רובא דעלמא הוה, הילכך בערביא אסור, בעלמא מותר. והובא ברדב"ז ז"ל על הרמב"ם ז"ל שם, וכתב, ודוקא שרוב ערביין מקיימים קוצים אסור, אבל אם המיעוט מקיימים בטלה דעתייהו, וזהו שכתב רבינו, דבר שכמוהו מקיימים רוב העם באותו המקום, והכי מסקינן בגמרא, מידי איריא דערבייא אתרא הכא בטלה דעתו אצל כל אדם, ומסתברא דהא דאמרין בטלה דעתו אצל כל אדם, ואפי' המקיים עצמו לא קדש, ואפילו זרע קוצים לכתחילה בכרם בטלה דעתו, דהא המקיים והזורע שוים הם לענין הקדוש, אעפ"י שאינם שוים לענין המלקות, והכי משמע לשנא דמתניתין וכו', משמע דבר שאין מקיימים כמוהו לא שייך ביה קדוש, ואפילו שהיה מן המעט שמקיימים קוצים לגמליהם לא קדש כנ"ל. עכ"ל הרדב"ז ז"ל.

וכעין מ"ש הכסף משנה והרדב"ז כן ביאר בקיצור מהר"י קורקוס ז"ל שם. ע"ש.

ופשוט וברור דכל הדיון בזה הוא באיסור דרבנן. וכן מבואר בריטב"א ז"ל במס' ב"ב (קנ"ז ע"ב), ובספר הישר (סי' תקי"ט), שאיסור קוצים הוא מדרבנן. הוב"ד במקורות וציונים שם (ד"ה שאין דרך בני אדם). ועיין עוד בספר המפתח שם מזה.

ועיין עוד בפ"א מהל' כלאים ה"ד, שכתב הרמב"ם ז"ל, אין אסור משום כלאי זרעים, אלא זרעים הראויין למאכל אדם, אבל עשבים המרים וכיוצא בהם, מן העיקרים שאינן ראויים אלא לרפואה וכיוצא בהן, אין בהן משום כלאי זרעים. עכ"ל.

והנה גם בכלאי זרעים מצריך רבינו ז"ל שיהיה ראוי למאכל אדם, אך בסוף ההלכה כתב דעשבים וכו' שאינן ראויים אלא לרפואה אין בהן משום כלאים. וכבר הרגיש בזה מהר"י קורקוס ז"ל שם, וכתב, הבסוף דבריו נתפס רבינו, דהא איכא שאינו ראוי למאכל אדם ויש בו כלאים, כאשר יתבאר (פ"ה הי"ח) דקוצים הוו כלאים, וזרע פשתן (פ"ב ה"ה) וזולתו, ולא בא למעט אלא עשבים המרים שאינם ראויים אלא לרפואה, ופירוש ראוי למאכל אדם, בין שהוא ראוי כמות שהוא, או שהיוצא ממנו ראוי לזרעוני גינה. עכ"ל מהריק"ו ז"ל. ובין היתר למדנו שהוא משוה דין כלאי זרעים עם כלאי הכרם לענין זה לגמרי. ופשוט.

ובכסף משנה שם הקשה מההיא דפ"ה הי"ח דהמקיים קוצים בכרם, וכן בירושלמי (פ"א ה"א) שהזונים אעפ"י שאינן כלאים בחטים, הוא כלאים בשאר מינין, אעפ"י שאינו מאכל אדם מפני שרוצים בקיומו להאכילו ליונים. וכתב, לכן נ"ל דלאו דוקא נקט רבינו מאכל אדם, אלא כל דבר שרוצה בקיומו, אסור זה בזה ואפי' רוצה בקיומו למאכל בהמה, ולא נתכוון לשלול אלא עשבים המרים, וכדדייק לישניה בסיפא. ונ"ל הלמד זה ממ"ש בירושלמי גבי זונין. עכ"ל. והן הן דברי מהר"י קורקוס ז"ל.

וגם מדבריו למדנו שדין כלאי הכרם וכלאי זרעים שוים לענין זה, ודי בכך שהוא רוצה בקיומו למאכל בהמה לפחות. אך כאמור כבר התבאר היטב בפ"ה הי"ח הנז', דבעינן שיקיים דבר שמקיימים כמוהו רוב העם באותו המקום, כלשון הרמב"ם ז"ל שם, ושכאמור כן מבואר בירושלמי ובבבלי וכו"ל, וזה ברור בס"ד.

ואחר שהתברר לנו דין זה בס"ד, נבא לעיין בדברי הרמב"ם ז"ל שם (פ"ה הי"ט) וז"ל, הארוס והקיסוס ושושנת המלך ושאר כל מיני זרעים אינו כלאים בכרם, והקנבס והקונרס וצמר גפן הרי הן כשאר מיני ירקות ומקדשים בכרם. וכן כל מיני דשאים שעולין מאליהן בשדה הרי הן מקדשין בכרם. ופול המצרי מין זרעים, ואינו מקדש. הקנים והוורד והאטדין מיני אילן ואינן כלאים בכרם. עכ"ל.

ופי' אירוס, נענע בערבי. וקיסוס, עשב ארוך שגדלה, כההיא דתנן (סוכה י"א ע"א) הדלה עליה. ושושנת המלך, אין זה מה שאנו קורין רוז'א, דההיא מין אילן הוא, ולא מין זרעים כאשר יתבאר בסמוך, אלא נקראת שקאיק אלנעמאן, כן כ' הר"מ בפירוש המשנה (פ"ה מ"ח). מהר"י קורקוס ז"ל.

וכתב הרדב"ז ז"ל ע"ד הרמב"ם ז"ל שם, כבר כתבנו זה למעלה הלכה ו'. ושם בהלכה ו' כתב הרמב"ם ז"ל, אין אסור משום כלאי הכרם אלא מיני תבואה, ומיני ירקות בלבד, אבל שאר מיני זרעים מותר לזרען בכרם, ואין צריך לומר שאר אילנות. עכ"ל.

וכתב הכסף משנה שם, דהיינו מדתנן בפ"ה דכלאים (מ"ח) האירוס והקיסוס ושושנת המלך וכל מיני זרעים אינם כלאים בכרם. ומשמע לרבינו דאפילו מדרבנן שרו, דלא גזרו בהו, והיינו במיני זרעים שאינם נאכלים, דומיא דאירוס וקיסוס ושושנת המלך, דאילו בשאר מיני זרעים כבר כתב בסמוך שהם אסורים מדבריהם. עכ"ל.

ובאמת זה פשוט בדברי הרמב"ם ז"ל שם שכתב, אבל שאר מיני זרעים מותר לזרען בכרם. ואם יש בזה איסור מדרבנן, איך מותר לזרען בכרם לכתחילה, א"ו כמ"ש מרן ז"ל דגם מדרבנן שרו, רק הלשון דמין קצת קשה, שכתב ומשמע מרבינו דאפילו מדרבנן שרו, והוא מפורש ברמב"ם ולא רק משמע.

והרדב"ז ז"ל שם ה"ו, כתב בתוך דבריו, וראיתי מי שכתב דהא דתנן אינן כלאים בכרם, היינו מן התורה, אבל מדרבנן הוו כלאים כדמוכח, במנחות (ט"ו ע"ב) ע"כ. ואין זה דעת רבינו, דההיא דמנחות לא איירי אלא במיני ירקות כדכתיבנא לעיל (ה"ג), אבל שאר מיני זרעים מותר לזרעם לכתחילה בכרם, כפשוטא דמתני' דומיא דקוצים דקתני רישא (של אותה משנה בפ"ה מ"ח) לא קדש.

עו"כ הרדב"ז ז"ל דגם הראב"ד ז"ל (שהשיג על הרמב"ם ז"ל שם ה"ו) מודה בפירושא דמתני', דמותר לזרען לכתחילה. וע"ש שכתב דהראב"ד ז"ל כתב דההיתר הוא משום שאין מקיימים מהם, וכן היא בתוספתא, ולמד מזה שכל זרעים שמקיימים אותם הוו כלאים, וא"כ אין הדבר תלוי במיני זרעים או מיני ירקות, אלא אם מקיימין אותם או לא, וכבר כתב לעיל שהרמב"ם ז"ל לא תולה הטעם במה שאין מקיימים אותם, ולמד כן מדלא ערבינהו בהדי המקיים קוצים (שהיא הרישא שעל המשנה של האירוס והקיסוס וכו'), אלא טעם ההיתר להרמב"ם ז"ל משום דאין נגמרין עם תבואת הכרם. ע"ש.

ופירוש דברי הרדב"ז ז"ל הוא, דבהלכה ג' כתב הרמב"ם ז"ל, ואינו חייב מן התורה אלא על קנבוס ולוף וכיוצ"ב, מזרעים שנגמרים עם גמר תבואת

הכרם. וע"ז כתב רדב"ז דהאירוס וקיסוס וכו' שהם מותרים, משום דאין נגמרים עם תבואת הכרם.

אלא דקשה לי בדברי הרדב"ז ז"ל, שכתב דדעת רבינו ששאר מיני זרעים מותרים בכרם גם מדרבנן, ואם הטעם של ההיתר הוא משום שאין נגמרים עם תבואת כרם, קשה מהלכה ג' ששם כתב הרמב"ם דאיסור קנבוס ולוף הוא משום שנגמרים עם גמר תבואת הכרם, והוסיף וכתב, אבל שאר זרעים אסורים מדבריהם. עכ"ל. ובע"כ דהי קאמר, אבל שאר זרעים שאין נגמרים עם גמר תבואת הכרם, אסורים מדבריהם, וזה דלא כמו שהעלה הרדב"ז ז"ל בדעת בדעת הרמב"ם ז"ל. ואילולי דברי הרדב"ז ז"ל, היה מקום לומר דאין היתר האירוס והקיסוס תלוי בהא דאסרו הקנבוס והלוף, דשם באמת הוא יוצא מן הכלל, דמשום דדמו לכרם אסורם, ורש"י ז"ל פי' דמוציאין אשכולות כמו גפן, אך הרמב"ם ז"ל פי' דדמו לגפן, בזה שנגמרים עם גמר תבואת הכרם, והיתר האירוס והקיסוס, הוא משום דאינו בכלל התבואה והירקות.

אלא דעדיין קשה שהרמב"ם כתב סוף ה"ג, אבל שאר הזרעים אסורים מדבריהם. ואמאי אסורים מדבריהם, והרי אין הזרעים בכלל תבואה וירקות.

ובאמת כבר עמד על כל זה הגאון מהר"י קורקוס ז"ל, שכתב בהלכה ג', וז"ל, לשון רבינו בדינין אלו צריך ביאור, חדא דכתב דשאר זרעים אינן אסורים אלא מדבריהם, תיפוק ליה משום זרעים גופייהו, דבכלאי זרעים אין חילוק בין קנבוס ולוף לשאר זרעים, דלא שייך התם טעמא דאין נגמרים עם הכרם, ועוד דבהלכה ו' כתב, אין אסור אלא מיני תבואה ומיני ירקות, אבל שאר מיני זרעים מותר לזורעם בכרם, משמע דאפי' איסורא דרבנן ליכא, וקשה דידיה אדידיה, והביא הסוגיא במנחות (ט"ו ע"ב) קנבוס ולוף אסרה תורה וכו'. ופירש"י שם. ואח"כ כתב לתרץ קושיא א' דתיפוק ליה משום זרעים, אפשר דמיירי כשמרחיק בין הזרעים, באופן שאין כלאים. א"נ מיירי באיסור כלאי הכרם שאסור גם בהנאה, אבל מדין כלאי זרעים אסור. א"נ בזורע זרע א' לבדו בכרם, והא' עיקר.

ומה שהתיר לקמן (ה"ו) לגמרי, שם מיירי בחו"ל, וכאן שמדבר בא"י אסר מדרבנן. אך קשה להלום דבר זה בלשון מותר, ועוד שהשוהו לאילן שכתב,

ואצ"ל שאר אילנות, ואילן מותר לכתחילה, ויש שפירשו דמותר דקאמר הוא מהתורה, כ"כ ר"ע מברטנורה והר"ש, ודחה מהרי"ק פי' זה. ע"ש.

וכתב, ונ"ל דמ"ש (בהלכה ג') דשאר זרעים אסורים מדבריהם, היינו זרעים שהם ירק או תבואה, אלא שאין נגמרים עם הכרם כקנבוס ולוף, וירק ותבואה נקראים זרעים כמ"ש פ"א ה"ח-ט', והם אסורים מדרבנן, אבל שאר מיני זרעים מותר לזרען בכרם, (שבהלכה ו'). וזה דומה לאירוס וקיסוס ושושנת המלך שבהלכה י"ט, שאינן כלאים בכרם דמותרין, משום שאינן לא תבואה ולא ירקות. עכתד"ק.

ועיין בדבריו ז"ל בהלכה י"ט, שכתב דברי הראב"ד שנתן טעם להיתר האירוס והקיסוס, משום שאין מקיימים אותם, והוא ז"ל משהו דברי הרמב"ם בהלכה י"ט, עם דבריו שבהלכה ו', דמותר משום שלא גזרו אלא על תבואה וירקות דדמו לתבואה, אלא שאינם נגמרים עם הכרם, וע"כ מותרים מן התורה. וקנדס וקנבוס וצמר גפן הרי הן כשאר ירקות ומקדשים, כיון שנגמרים עם הכרם. אך יעויין בסוף דבריו ז"ל שם וז"ל, מ"מ רבנן אסרו הכל, וכי אמרינן שאר זרעים מדרבנן הוא דאסירי כולל בין תבואה בין ירק ובין שאר זרעים, לא הותר אלא קיסוס ושושנת המלך וכל דבר שאין מקיימים כיוצא בו. עכ"ל. וצ"ל דברים אלו, שנראה כמו שחזר לאחוז שיטת הראב"ד ז"ל, דהיתר הוא משום דאין מקיימים אותם.

ומה שכתבתי בתחילת הדברים דדשאים הם הירקות בעלי העלים, כן מצאתי כעת בחסדי ה' הדבר מפורש בהרמב"ם ז"ל הלכות כלאים (פ"א ה"ח) וז"ל, הזרעונים נחלקים לשלשה חלקים, האחד הוא הנקרא תבואה והוא חמשה מינין החטים וכו'. והשני מהן הוא הנקרא קטניות, כגון הפול וכו'. והשלישי מהן הוא הנקרא זרעוני גינה, והן שאר הזרעונים שאינם למאכל אדם, והפרי של אותו הזרע מאכל אדם, כגון זרע בצלים והשומין וזרע החציר וכו', כשיזרעו כל מיני זרעונים אלו ויצמחו, נקרא הצמח כולו כל זמן שלא ניכר הזרע דשא ונקרא ירק. עכ"ל. והוא הדבר שכתבתי בס"ד, וכבר הוכחתי כן מהמשנה דפ' כיצד מברכים, על הירקות מברך בפה"א, ר' יהודה אומר בורא מיני דשאים.

ומעתה פשוט דמ"ש הרמב"ם ז"ל (בהלכה י"ט), וכל מיני דשאים שעולים מאליהם בשדה הרי הן מקדשים בכרם, בודאי דר"ל הירקות שגודלים מאליהם, דירק ותבואה הם, אסורים בכרם, וגם זה הוא מכלל הירקות, וע"כ הוא

מקדש בכרם, ובזה אתי שפיר דכתב את זה מיד אחר שכתב שם, הקנבס והקינרס וצמר גפן הן כשאר מיני ירקות ומדשים בכרם, וכן כל מיני דשאים וכו'. דגם אלה נאכלים כשאר ירקות.

ואל תתמה על הצמר גפן דאינו ראוי לאכילה, שכבר כתב הרדב"ז ז"ל שם, ואפשר שעלי הצמר גפן הנקרא קוטון, בעודם רכים ראויים לאכילה, ולפיכך היו מכלל הירקות, אבל עלי קנבס נקרא קנב (בערבית) אוכלים אותו במצרים ומשכר, ואומרים שהוא משמח, ואוכלין אותו חי כמות שהוא. ויש מקומות שעושין ממנו בגדים, כמו שעושים מן הפשתן. ולאלה השוה מיני דשאים שגם הם נאכלים בעליהם, ודינם כמו כל הירקות ופשוט.

וממילא שאין מקום לדון בדשא שבכרם, דהוא לא ראוי למאכל כלל, ואין מגדלין אותו אפילו למאכל בהמות כידוע, אלא רק לנוי בעלמא, ואין מקום לדון בו כלל ועיקר, ולא עוד אלא אפילו אם המצא ימצאו מאן דהוא שמגדל הדשא כדי להאכיל בהמותיו דוקא, עדיין עומד בהיתרו, דכבר ביארנו דאפילו מאכל בהמה אין איסור אלא אם רוב אנשי המקום ההוא מקיימים כמוהו באותו המקום, וכמ"ש בהלכה י"ח שם, וכבר ביארתי ביאור מספיק.

שוב עיינתי בירושלמי דכלאים (סוף פ"ה) בשיפה והאיטון והגמי ושאר כל הגדלים באפר מין דשאים ואינן כלאים בכרם. ופני משה שם כתב שצ"ל והרי הן כלאים בכרם, וכן גורס הגר"א ז"ל, וזוהי גירסת הרמב"ם ז"ל וכל הפוסקים. והתני רבי הושעיא אלו הן מיני דשאים הקינרס והחלמה והדמוע והאטד, תמן לברכה וכאן לכלאים. א"ר יוסי הדא אמרה אתרוג אע"פ שאתה אומר עליו בורא פרי העץ, את אמר על התמורות שלו, בורא מיני דשאים. ופירש בפני משה שם, ד"ה הדא אמרה וכו' דאעפ"י שהאתרוג את אומר עלי בורא פרי העץ, אפילו כן את אומר על התמורות שלו, בורא מיני דשאים. כלומר כמו שמברכים על כל פירות הגדלים בדשאים בפה"א, והתמורות הן כעין פרי ירוק הגדל בעלים שסביבות הפרי וכו'. ע"כ.

הנה מדובר גם בפרי, וקורא אותו דשאים, והשוו הענין לברכת מיני דשאים, וגם האטד קורא אותו דשאים, והקשו בגמ' שם דלעיל תני שהוא מין אילן, (ע"ש בפני משה ובביאור הגר"א ז"ל), ותירצו שיש חילוק בין דיני ברכות לדיני כלאים, אבל בעצם קריאת שמו בשם דשאים לק"מ. והיא ראייה נכוחה וברורה, להסיר כל ספק מהדשא העשוי לנוי דאין בו בית מיחוש כלל.

והלום ראיתי להגאון המופלא בעל דרך אמונה שליט"א, שכתב (בסעי' י"ט אות קל"ב): מיני דשאים העולים מאליהם, כגון החשיפה והאיטן והגמי, וכל הגדלים באפר מאליהן, וצ"ל דמיירי דניחא ליה בהם להדיא וצ"ע. וגם צ"ל שמקיימים אותם, דאי לאו הכי אין בו כלאים, כמ"ש בס"ח, ודעת הרמב"ן והר"ן ז"ל, דמיני דשאים שעולים מאליהן ואין להם זרע ידוע אע"ג דמקיימים אותם לאדם או לבהמה, אין בהם כלאים. וכ"ד הגר"א ויש לסמוך עליהן להקל, אבל איסור הרכבה יש בהם, עכ"ל.

והיא דעת הגר"א ז"ל שהזכיר בשבט הלוי שם, דפליג על הש"ע, וכתב שיש לצרף דעת הרמב"ן והר"ן ז"ל שגם הם מקילים, והש"ע לא הביאם לא בב"י ולא בכסף משנה, וע"כ העלה בשה"ל להתיר הדשא.

ואחר המחילה רבה מהדר"ג נר"ו, אין מחלוקת זו שייכת לנידוננו כלל ועיקר, בדבשא גם לדעת מרן בעל הש"ע הוא מותר גמור דאינו ראוי לאכילה כלל, וגם לא מיועד לבהמה, ובודאי אין דרך לקיימו לכך, אלא רק לנוי, וע"כ הוא מותר לכו"ע בלא ספק כלל. וגם בדרך אמונה כתב כן אפילו על דשאים שהם מאכל ממש, דצ"ל דמיירי הניחא ליה, וכן צ"ל שמקיימים אותם, וכן"ל.

והגר"א פסק כהרמב"ן והר"ן בדשאים הנאכלים, שגם בזה פסקו דאם אין להם זרע ידוע אפילו שמקיימים אותם לאדם או לבהמה, אין בהם כלאים, דבזה אתי דלא כהש"ע, אבל בדשא שאינו מאכל כלל, גם להש"ע אין מקום לחוש לו, וא"צ בזה להגר"א ז"ל ולא להרמב"ן והר"ן ז"ל שפסק כמותם. ופשוט.

ועיין בביאור ההלכה שם דכתב כמה פירושים בענין הצמר גפן, דכן ראוי לאכילה, וכבר כתבתי ע"ז, את פירושו של הרדב"ז ז"ל.

עוד ראיתי בדרך אמונה שם (על הלכה ג' אות י"א) ואינו חייב מן התורה אלא על קנבוס ולוף וכו' שנגמרים עם תבואת הכרם, ופירש דאירקות קאי, דה' מיני תבואה ודאי חייב עליהן מה"ת וכמ"ש להלן בהלכה ו', ומיני זרעים מותר אפילו מדרבנן, וכמ"ש שם גם כן, ובירקות קאמר דאין חייב מה"ת אלא קנבוס ולוף וכיוצ"ב, אבל שאר ירקות לדעת רבינו הוא רק מדרבנן, ויש ראשונים דס"ל דרך בזרעים שאין הזרע נאכל, רק הגידולין שלהן בזה יש חילוק בין קנבוס ולוף לשאר זרעים, אבל זרעים וירקות הנאכלין לאדם כולם לוקים עליהם מן התורה, וכתב שם דאם לא נאכלין לאדם אפילו ע"י תיקון אין בהם כלאים, אך אם הם נאכלים לבהמה אפשר שיש בהם כלאים. עכ"ל. וע"ש עוד שכתב: אבל זרעים

שאינן רוב בנ"א זורעין ומקיימים מין זה, וכן עשבים העולים מאליהם אין בהם משום כלאים. (וע"ש שכל זה הוא משם החזו"א ע"ה). ע"כ. ועיין עוד במ"ש בהלכה ו', בדרך אמונה אות כ"ד וכ"ה.

ועיין עוד במ"ש בדרך אמונה (פ"א ה"ד, אות כ"ב) שהרמב"ם ז"ל שם כתב אין אסור משום כלאי זרעים, אלא הזרעים הראוין למאכל אדם, וכתב ד"א, משמע דאם אין ראוין אלא למאכל בהמה אין נוהג בו כלאים, אך אם ראוי לאדם ע"י תיקון נוהג בו כלאים, אף שאין מקיימים אותו אלא לבהמה, ולמעשה אין להקל כלל בראוי לבהמה, הגם שאין ראוי לאדם כלל. וע"ש עוד מזה.

ובביאור ההלכה שם, הביא מ"ש הרמב"ם ז"ל (פ"ה הי"ח) בענין קוצים בכרם בערביא, משמע דהעיקר תלוי אם רוב בנ"א מקיימים. עו"כ שם שדעת האחרונים ז"ל שלא לחלק בין כלאי זרעים לכה"כ. והזכיר שבירושלמי ריש כלאים משהו להו, לגבי חטים וזונים, ונקטו ר"י קורקוס וכסף משנה והט"ז ועוד אחרונים דמאכל בהמה כמאכל אדם, וראייתם מהירושלמי שאסרו הזונים כיון שמקיימים בשביל היונים. והביא עוד הוכחות. וע"ש שהאריך מאד בענין זה.

על כל פנים בהא סליקנא ובהא נחיתנא, דכל שאינו מאכל אדם ולא מאכל בהמה, אין שייך בו כלאים, לא כלאי זרעים ולא כלאי הכרם, והדשא שהוא עשוי רק לנוי בלבד, וגם מקפידים שלא להניח הבהמות לאכול הדשא שלא ישחיתוהו, אין שייך בו דין כלאי הכרם לכו"ע, ואין זה תלוי במחלוקת הראשונים ובמה שהשיג הגר"א ז"ל בביאורו ע"ד השו"ע, כמ"ש בשבט הלוי, אלא דבר זה הוא לכו"ע, ואפילו אם אדם זה מקיים איזה עשבים למאכל בהמה, לא מהני אא"כ רוב בני אדם באותו מקום נוהגים בו כן, וכמו שכן מבואר בקוצים שהגמלים אוכלים אותם, ובערב נהגו לקיימם למאכל הגמלים, ועם כל זה דעת חכמים שבמקומות אחרים שאין נוהגים לקיימם אין שייך בהם כלאים, וכן הלכה, וכמ"ש הרמב"ם ז"ל בפ"ה מהל' כלאים הי"ח. וכנ"ל.

הרה"ג הרב שניאור ז. רווח שליט"א
 רב איזורי במועצה איזורית גזר
 ויו"ר המכון למצוות התלויות בארץ

בירור הלכה [לא למעשה] בדין ביצי דגים ללא סימני טהרה בזמנינו

יח כסלו תשס"ה

נתעוררתי על אודות כשרות ביצי הדגים בזמנינו באם אפשר לסמוך על סימני הטהרה המפורטים בפוסקים הלכה למעשה גם בזמנינו, או שמא יש חובה לייצרם רק תחת השגחה צמודה. והנה הטעם העיקרי שהתעוררתי לכך הוא בגלל שקיים ביקוש אצל אניני טעם רבים לקנות ביצים אלו לאירועים מיוחדים. אלא דא עקא ביצי הדגים המצויים בארץ למכירה בכמויות גדולות הם ביצים קפואים המגיעים אמנם עם השגחה מחו"ל, אלא שההשגחה היא על סימני טהרה ולא על תולעים. והמדובר הוא בביצי דג בקלה מארגנטינה, ביצי דג קוד מדנמרק ביצי דג הרינג מהולנד ועוד. שריבוי התולעים שם הוא ממש גדול, וכמעט שא"א לנקותם אלא אם כן יוציאו את כל הקרום בבת אחת וכמפורט בספרי תולעת שני כרך שני בפרק העוסק בביצי דגים. ומאידך יש ביצי דגים מסוימים ממקומות ומפעלים שונים בעולם שהם נקיים מחשש תולעים [כגון ביצי בורי ממאוריטניה שבבדיקה נמצאו נקיים, וכן ביצי קרפיון מחלק מהאגמים בארגנטינה שנמצאו נקיים], אלא שאין להם כשרות על סימני טהרה, כלומר הם אינם מיוצרים תחת השגחה צמודה. ואמרתי בליבי כיון שיש להם לכאורה הסימנים המוזכרים בפוסקים יש מקום להתיר להשתמש בהם, ואולי עדיף מאשר לקחת עם השגחה ובריבוי תולעים. [ועיקר השאלה התעוררה על יצרן בארץ שרצה לייצר ביצי בורי עטופים בשעווה כשמקורם במאוריטניה, ובבדיקות מצאתי את הביצים נקיים מתולעים, אלא שהביים מכגיעים קפואים כבר מהאוניות שבים, ולא היה אפשר לסדר השגחה צמודה במקרה הזה].

ובתחילת דברי אציין שמוכרים לי דברי קודשו של פוסק הדור הגאון רבי משה פיינשטיין זצ"ל שכתב בשו"ת אגרות משה חלק יו"ד ג סימן ח שכשליכא שום סימן כדגים מקולפים והסמיכות הוא רק על טביעות עין אינו

כלום אף במוחזק בכשרות כשיאמר שמכיר שהוא דג טהור כשלא יאמר שמכיר ממש שהוא דג פלוני דכי מכיר כל הדגים שבעולם כשהן קלופין בטב"ע על הבשר של הדג. שלכן אף שודאי אם ישראל מוחזק בכשרות אמר שהוא דג טהור והלך יש לנו לומר שודאי הכירו בטב"ע ממש איזו דג הוא משום דיש לסמוך שבעצמו יודע שאין טב"ע כזה שאינו מכיר ממש איזו דג אינו כלום, אבל כשהוא לפנינו יש לנו לשאול זה ממנו אם טב"ע שלו שאומר הוא שמכיר ממש איזה דג, דאולי לא אסיק אדעתיה שיש לחוש לדגים שלא ראה אותם מעולם שהן טמאים ומראה בשרם דומה לזה, וכ"ש כשאמר בפירוש שאינו מכיר איזה דג הוא אבל מכיר בטב"ע שהוא דג טהור אינו כלום דאף שמוחזק בכשרות הרי ודאי טועה בסברותיו ודמיוניו.

ובהמשך גם כתב שאין לסמוך בזה על מה שהתנו בקנין החוזה (קאנטראקט) שרק מיני דגים אלו שייחדו קנו שבשביל זה מירתתי מדינא דמלכותא דהרי הם מאמינים לכל אדם ובאמירה בעלמא על מה שאומר שמכיר שהוא מדג זה וזה. ולכן מוכרח להיות משגיח שיהיה שם כל העת כי על יוצא ונכנס להיות שם בעת שקולפין את הדגים אף שידעו הבעלים והפועלים שלא יקלפו אלא מינים שיש להם קשקשת ואף שיאמרו שרק מינים אלו, דהרי שייך השגחה ע"י יוצא ונכנס בדבר הנעשה מעט מעט בידים שיהיה מירתת להתחיל לקלף דג טמא דשמא יכנס באמצע, אבל בכאן שנקלפים במכונות גדולות ובזמן קצר כבר נקלף אף בשעה קטנה שיאמדו שודאי יתאחר הרי יכולין לערב כמה דגים טמאין. וגם בענין יוצא ונכנס אף במקום שסגי בזה רבו המכשולות שמקילין בזה הרבה עד שכניסתם הוא לפעמים רחוקות שכבר יודעין הבעלים והפועלים בערך ולא מירתתי כלל, אבל בקלוף הדגים צריך להיות במקום ההוא משגיח תמידי ממש. וכשנשלחו דגים כשרים הקלופים וחתיכות דגים וקרבי דגים ממקום ההוא למי ששולחים צריך שתי חותמות כדאיתא בע"ז דף ל"ט ע"ב ואיפסק בש"ע ר"ס קי"ח.

ועו"כ הגרמ"פ בשו"ת אגרות משה חלק יו"ד ד סימן א לחזק את דבריו שאין לסמוך להכשיר קרבי דגים המיוצרים בבתי חרושת ללא השגחה תמידית שהדגים כשרים, וגם על מה שהתנו בקניין החוזה שרק מיני דגים אלו שייחדו קנו, שבשביל זה מירתתי מדינא דמלכותא. דהרי בתי החרושת הם מאמינים לכל

אדם, ובאמירה בעלמא על מה שאומר שמכיר שהוא מדג זה וזה, ולכן לא שייך לומר שמירתתי. וגם בהשגחה על ידי יוצא ונכנס לא סגי, דזה שייך רק בדבר הנעשה מעט מעט בידיים שיהיה מירתת להתחיל לקלוף דג טמא דשמא יכנס באמצע. אבל כשנקלפים הדגים במכונות גדולות ובזמן קצר כבר נקלף, אף בשעה קטנה, שיאמדו שוודאי יתאחר, הרי יכולין לערב כמה דגים טמאים. וגם בעניין יוצא ונכנס אף במקום שסגי בזה, רבו המכשולות שמקילין בזה הרבה, עד שכניסתם הוא לפעמים רחוקות, שכבר יודעים הבעלים והפועלים בערך, ולא מירתתי כלל. חס ושלום לומר כן שהפסקים סותרים זה את זה וטעות הוא, חדא דהתשובה ב"ד ח"ג עוסקת בדגים שאי אפשר להשיג עליהם ביוצא ונכנס כנ"ל, ועוד שהתשובה ב"ד ח"ג מבררת שההיתר בתשובה שב"ד ח"א גבי יוצא ונכנס הוא דווקא כשהשגחה זו מספיקה לברר שאין כאן תערובת איסור. עכ"ד ק.

אלא דעדיין לכאורה בנידו"ד יש פנים להקל, שהרי שנינו ברמב"ם בהלכות מאכלות אסורות פרק ג': "ביצי דגים סימניהם כסימני ביצי העוף, אם היו שני ראשיה כדין או חדין טמאה, אחד כד ואחד חד שואל לישראל המוכר, אם אמר לו אני מלחתי והוצאתים מדג טהור אוכל על פיו, ואמר אמר לו טהורין הם אינו נאמן אלא אם כן היה אדם שהוחזק בכשרות".

ומרן בבית יוסף יורה דעה סימן פג אות ח (בד"ה וכתב עוד) כתב בתו"ד וז"ל: וכתב עוד הרשב"א עוברי דגים והם הביצים המקובצים וכו'. כ"כ בתורת הבית (קצר סח.) וכן נראה שהוא דעת הר"ף (ע"ז יז.) ... אלא ודאי הדעת מכרעת כדברי רבינו תם וכן נראה שהוא דעת רש"י ור"ח דדוקא סימני ביצים לאו דאורייתא אבל סימני עוברי דגים דאורייתא עד כאן. מכל מקום אינם דברים מוכרחים וכיון שכן לא היה להם להקל באיסורי תורה וז"ש הרב המגיד היאך פסק להקל בשל תורה בלא טענה מוכרחת כלומר אף על גב דאיכא טענה מכל מקום כיון דאינה מוכרחת לא היה לו לפסוק להקל בשל תורה והרא"ש (שם) כתב בדרכי ברונא אמר רב קרבי דגים ועוברין ובברייתא גם כן כתב כך סימני עוברי דגים אלמא דס"ל דכרבי זירא נקטינן. וכ"פ הרמב"ם בפרק ג' מהלכות מאכלות אסורות (ה"כ) וכסברת רבינו ז"ל וז"ל: ביצי דגים סימניהם כסימני ביצי עוף אם היו שני ראשיהם כדין או חדין טמאין אחד כד ואחד חד שואל לישראל המוכר אם אמר לו אני מלחתי והוצאתים מדג טהור אוכל על פיו ואם אמר לו

טהורים הם אינו נאמן אלא אם כן היה אדם שהוחזק בכשרות עכ"ל. וכתב הרב המגיד מה שהצריכו לומר בדגים אני מלחתיים ובעוף די באומר של עוף פלוני וטהור הוא מסתברא משום שהדגים המלוחים באים מארץ מרחק ומצי לאישתמוטי טפי מביצים צריך שיאמר אני מלחתיים. ומתוך מה שכתבתי בדין קרבי דגים נתבארו דבריו ז"ל: ועכשיו פשט המנהג לקנות ביצי דגים בסתם אפילו מן הגוי ובלבד שיהיו אדומים אבל השחורים אין אוכלים אותם כלל ונראה לומר שהקדמונים חקרו בדבר ומצאו שלא הוצרכו חכמים למומחה או שיאמר אני מלחתיים אלא כדי להתיר כל מין עוברי דגים בין אדומים בין שחורים ואין הספק אלא בשחורים דאיכא מינייהו טמא אבל האדומים נתברר להם שאינו נמצא בשום מין טמא וכדי להסתלק מן הספק חזרו ואסרו כל מין שחורים והתירו כל מין אדומים בכל ענין אפילו מיד גוי ובלי שום בדיקה מאחר שאינו נמצא בטמא כלל ושמעתי שאף על פי שנמצא דג טמא שביציו אדומין כשמולחין אותם חוזרים לשחרות דאי אפשר לטמא שיהיה אדום אחר מליחה בשום פנים בעולם. ובשינויא דרבי זירא יש חילוף גירסא בספרי רבינו וכצ"ל אידי ואידי מטיל ביצים זה משריץ מבפנים וזה משריץ מבחוץ.

ובאמת שכך פסק מרן השולחן ערוך להלכה (י"ד סי' פג ס"ח) וז"ל: ביצי דגים, אם היו שני ראשיהם כדים (פירוש עגולים ועבים ככדים) או חדים, טמאים. (וה"ה בקרביים, נמי דינא הכי) (טור). אחד כד ואחד חד, שואל לישראל המוכר. אם אמר ליה: אני מלחתיים, והוצאתים מדג טהור, אוכל על פיו. ואם אמר ליה: טהורים הם, אינו נאמן, אא"כ היה אדם שהוחזק בכשרות. ועכשיו פשט המנהג לקנות ביצי דגים בסתם, בין שלימים בין נמוחים, ואפילו מן האיני יהודי, ובלבד שיהיו אדומים. אבל השחורים, אין אוכלים אותם כלל.

אם כן לפי פסק זה של מרן השולחן ערוך למדנו שהגם שאינו לוקח מיהודי נאמן אלא מגוי, מכל מקום כיון שביצי הבורי או הקרפיון אינם שחורים אלא אדומים [או צבעים הקרובים לאדום – חום וכיו"ב], מותר ליקחם אפילו מן הגוי ללא השגחת כשרות.

אלא שעל דעת מרן השו"ע זיע"א ערערו רבותינו הפר"ח והפר"ת בסי' פג שם. ובשו"ת שואל ונשאל (ח"א י"ד סי' לב) אף פסק למעשה כדבריהם וז"ל שם: "מרן ז"ל סי' פ"ג ס"ח כתב דעכשיו פשט המנהג לקנות ביצי דגים בסתם בין

שלמים בין נימוחים ואפי' מן העכו"ם ובלבד שיהיו אדומים אבל השחורים אין אוכלים אותם כלל והפר"ח ס"ק כ"ו והפר"ת ס"ק יו"ד תמהו הרבה ע"ז ומסקנתם דאין לסמוך על מנהג זה והפר"ת ז"ל כתב עוד דגם מ"ש מרן כנז' אינו אלא למקומו שכן ניסו ובחנו למקומם אבל בשאר מקומות אפשר דגם מרן אוסר ע"ש ומזה נ"ל דפה אי ג'רבא יע"א שלא יש מנהג זה בינינו אין להתירם גם לדעת מרן וכ"ש לדעת הפר"ח והפר"ת ע"ש". עכת"ד.

אלא שהרבה מהאחרונים חיזקו את פסק מרן זיע"א ודחו כל דברי המערערים וכבר צייננו הלכה למעשה מרן הראש"ל הגר"ע יוסף שליט"א בספרו הבהיר שו"ת יביע אומר ח"ו יו"ד סימן ו, שענה על שאלה שהתקבלה אצלו בהיותו הרה"ר לת"א על ביצים אדומים שנצבעו לשחורים ומשווקים ככשרים תחת סימון כשרות מארה"ב ודן שם אם יש חשש למראית העין, ולמסקנא כתב שאין בזה מראית העין, וכל שזה יגיע חתום בשתי חתימות כדת אין לחוש ומותר. עכת"ד. וכל מה שחשש שצריך שתי חתימות זה רק משום שכעת הם שחורים לפנינו ולכן דרוש כשרות, אולם אם אדומים אין כל צורך בכשרות, והדברים ברורים בסוף תשובתו שם שכתב בזה"ל: " והנה אף שהפר"ח סי' פג האריך לחלוק על מרן הש"ע במ"ש שהמנהג להכשיר ביצי דגים אדומים וכן הפרי תואר קרא ערער ע"ד מרן, וע"ע בשו"ת שואל ונשאל ח"א (חיו"ד סי' לב), אולם רוב האחרונים הסכימו לד' מרן הש"ע. וכן השלחן גבוה כתב להשיג על הפר"ח, וסיים, ומנהג ישראל תורה הוא. ורבני דורו של הפרי חדש היטב חרה להם על שהטיח דברים נגד מרן בזה. כמ"ש הרב גנת ורדים. והביאו מרן החיד"א במחזיק ברכה (סי' פג ס"ק טוב), ושגם הכנה"ג כ' שהנכון כדברי מרן. וכ"כ הזבחי צדק וכף החיים שם. ולכן יתד היא שלא תמוט". עכת"ד.

ואם כן דברי מרן שליט"א ברורים וחדים שכך ההלכה וכך המנהג. ויותר מכך כתב שם וז"ל: "ואינם צריכים בדיקה של כד וחד, אלא אפילו שני ראשיהן עגולים מותר. ואף שהש"ך חולק על הלבוש שהתירם, הנה המקור מים חיים הביא מהספר יראים, וחי' הר"ן לחולין (סד), סיוע להלבוש, וסיים שדברי הלבוש דברי אלהים חיים שכיון לדברי הראשונים. ע"ש".

היוצא א"כ להלכה בנידו"ד שכיון וכל ביצי הדגים שאנו עסוקים בהם צבעם אינם שחור אלא צבע אדום או ממיני האדום [ראה בתולעת שני כרך ב

בפרק העוסק בביצי דגים תמונות של סוגי הביצים השונים], יש להתירם לפי דעת מרן השולחן ערוך ובפרט שכך פשט המנהג. [ובפרט שבדגים אלו יש גם את שאר הסימנים שראש הביצים אחד כד ואחד עב.

אלא שכל זה כתבתי בדרך העיון, ובפרט להניח דעתם של אותם האומרים שבזה לא קיבלנו דעת מרן השולחן ערוך כי רבים מהפוסקים לא קיבלו דעתו להלכה. ולכן ציינתי שההיפך הוא הנכון ומרבותינו הספרדים רבו הפוסקים שס"ל כדעת מרן השולחן ערוך וכפי שציננו מרן בעל היביע אומר שליט"א. אלא שלמעשה כל ועדי הכשרות בארץ ישראל נהגו להחמיר בזה לצאת ידי כל הפוסקים.

בברכה

שניאור ז. רווח

הרב יוסף צברי שלט"א
כולל זרעים שע"י המכון למצוות
התלויות בארץ – אלעד

בענין צידוף סובין ומורסן לחלה

המשך מגליון קודם

ולהשלמת הענין נציין רק את דברי המחצית השקל סי' תנ"ד שם ז"ל: "ואם נטל וכו'. עי' ביר"ד סי' שכ"ד ס"ג דמבואר שם דכה"ג אינו מצטרף לענין שיעור חלה, ומה"ט פשיטא ליה לחק יעקב דגם לענין מצה אינו מצטרף, ובפרי חדש כתב בשם ספר בית מועד להיפך דלענין מצה מצטרף, אלא שהפ"ח כתב עליו: וספיקו של מג"א י"ל דהא דאינו מצטרף לענין חלה אין הטעם משום דלא מקרי לחם, אלא משום דכתיב עריסותיכם ואין דרך לעשות עיסה כך. ע"ש. וא"כ י"ל דוקא לענין חלה, דכתיב ראשית עריסותיכם, משא"כ גבי מצה דלא כתב עריסותיכם מצטרף, ואע"ג דילפי' מצה מחלה בגז"ש דלחם לחם, כדאיתא בפסחים דף ל"ח, מכל מקום מסתפק דילמא לענין זה לא ילפי מהדדי, דדוקא גבי חלה דחיבו חל בשעת גלגול העיסה, וכיון דאז לא נקראת עיסה כה"ג לכן אינו מצטרף, משא"כ גבי מצה דתליא בשעת אכילה ואז הוי לחם, וכה"ג חילקו לעיל בין חלה לברכת המוציא בעיסה שתחילתה סופגנין וסופה עבה ע"ל בהר"ב"י ס"ס קס"ח". עכ"ל המחצית השקל. ומדבריו מוכח נמי שהצד לחלק בין מצה לחלה יותר מובן וכמשנ"ת. ודו"ק.

ח. פלוגתת רבנן ורשב"ג בירושלמי ודעת הגר"א

בירושלמי פ"ב הל' ג' בגמ' מבואר דטעמא דמתני' בהחזרת המורסן בפלוגתא דאמוראי תלי, והכי תניא התם: "א"ר יוחנן [בא לבאר מדוע ניטל מורסן פוסל] דרך עיסה שנו, אמר ר"ש בן לקיש דרבן שמעון בן גמליאל היא, דרשב"ג אומר לעולם אינה חיבת בחלה עד שיהא בה דגן כשיעור [פי' דרשב"ג ס"ל גבי העושה עיסה מן החיטין ומן האורז דבעינן דגן כשיעור ועל כן כשניטל וחזר לתוכן חסר השיעור – רידב"ז] תלמידיו דר' חייא, כרבא בר לוליתא בשם ר' יהושע בן לוי – דברי הכל היא [ואף לרבנן אפי' היה בו כשיעור יפסלו החזרת המורסן דאין דרך עיסה בכך וכדמבאר טעמא].

א"ר מנא אע"ג דלא אמר רבי יוסי הדא מילתא אמר דכוותה דאמר רבי יוחנן דרך עיסה שנו וכאן מכיון שניטל מורסן וחזר לתוכן אין זה דרך עיסה,

עכ"ל הירושלמי במקור דינא דסוגיין.

ובביאור הגר"א על הירושלמי, (נקדים את שיטתו וגירסתו בביאור דברי הירושלמי עם ביאורים בסוגרים): "א"ר יוחנן דרך עיסה שנו כאן, פי' הא דקתני במתני' הן ושאורן ומורסנן וכו' אלא שכולן מצטרפין לשיעור חלה [ר"ל דלא כפי' הפנ"מ דר' יוחנן לפרושי טעמא דסיפא קאתי אמאי ניטל מורסנן וחזר פטור אלא מפרש הוא להרישא אמאי בכלל מצטרפין הני שאור ומורסנן לעיסה] מפרש ר' יוחנן היינו משום דדרך עיסה, פי' דזה דרך עיסה לעשות אותה משאור ומורסנן שיש בתוכה ולא ליטול מתוכה [אגב טעמא דרישא התבאר כבר טעמא דסיפא] לפיכך נקרא לחם לענין חיוב חלה [נראה דכוונתו דאיכא על זולתו שם "עיסה" דחלה]. אמר רשב"ל רשב"ג היא, פי' הא דקתני בסיפא כשנוטל המורסנן וחזר לתוכה פטורין, פי' שאין מצטרפין המורסנן להתחייב בחלה, ואי קשיא נהי דאינו מתחייב בפ"ע מ"מ השתא כשעושה עם החיטין לגרור, עליה קאמר [הגר"א לא גרס "רשב"ג אומר לעולם" כגירסא שלפנינו אלא:] רשב"ל דאתיא כרשב"ג, פי' שאינו גורר אא"כ יש לחיטין בפ"ע כשיעור אז גורר ג"כ את המורסנן שיהא צורך להפריש חלה אף ממנה אבל כאן שאינו אלא בהדי מורסנן חמשת רבעים [ר"ל דהמורסנן היא חלה משיעור הה' רבעים] פטורין. תלמידיו וכו' בשם ריב"ל דברי הכל היא, פי' הכא גבי מורסנן אפי' רבנן מודו שאינו גורר וכדמפרש אע"ג דלא אמר ר' יוחנן הדא מילתא, פי' האי טעמא שמודו רבנן הכא שפטורין כשנוטל המורסנן וחזרו, דכוותה אמר, פי' אמר ארישא ומיניה יכול לדייק גם בסיפא [והשתא מובן הכרחו של הגר"א לפרש דר' יוחנן מעיקרא ארישא קאי ולא אסיפא כהפנ"מ דהכי גריס נמי בירושלמי] "דר' יוחנן אמר ארישא", הא דהן ושאורן חייב היינו משום דדרך עיסה כן וא"כ לפיכך הא נקראת לחם לענין חלה וחייב, א"כ בסיפא כשניטל המורסנן וחזר לתוכו שאינו נקרא לחם לענין חלה היינו נמי מהאי טעמא מפני שאין דרך עיסה לחזור [פי' להחזיר] המורסנן לתוכו ואינו קרוי לחם כלל אפילו לרבנן [באופן שחזר המורסנן לעיסה] ולפיכך אינו נגרר, [ר"ל משו"ה בדליכא כשיעור אין מצטרף המורסנן לשיעור הה' רבעים דמעשה החזרתו גופא אינו ב"דרך עיסה". וממשיך הגר"א בדבריו ומחדש:] "ואפשר שאפילו היה ה' רבעים קמח בלא המורסנן היה פטור, מטעם דאינו קרוי לחם". עכ"ל הגר"א.

והנה הגר"א בדבריו אלה חלק על כל הראשונים והמפרשים שבארנו, דמאי דאיתא במשנתנו דניטל מורסנן מתוכן וחזר לתוכן דפטור זהו דוקא

בגוונא דליכא ה' רבעים מבלעדי המורסן, דלהכי אין יכול המורסן להצטרף לשיעור הה' רבעים. והגר"א כאן רוצה לחדש בפירושא דמתני' דפסול צירוף המורסן הוא אפילו בשיש שיעור מבלעדיו, דכל שמחזירו כבר פוסל הוא בכך את עיסתו דעצם מעשה ההחזרה אין דרך עיסה בכך.

ונמצא דהגר"א והרשב"א ודעימיה נחלקו בפירושא דהך "דרך עיסה" – דלפי הרשב"א "דרך עיסה" קאי על המורסן עצמו דכיון דהוא ל"ש במהותו לשם עיסה הוא לש" ג"כ שיצטרף לשיעור ה' רבעים דעיסת חלה.

והגר"א פי' ד"דרך עיסה" קאי על עצם מעשה החזרת מורסן לעיסה, שכך אין נוהגים לעשות בעיסה, ואם מחזירין מורסן לעיסה הוא עושה אותה גרועה יותר ממה שהיה מעורב בה מקודם, וכמש"כ "דאינו קרוי לחם" ע"ז, ומשו"ה ס"ל להגר"א דאם עצם מעשה החזרת המורסן גורע בעיסה מה לי יש בה ה' רבעים ללא המורסן מה לי אין בה ה' רבעים ללא המורסן, הרי בב' האופנים החזרת המורסן גורעת את העיסה שלא תקרא לחם בהחזרתו, ולפיכך כתב ד"אפשר" דהחזרתו תפטור העיסה בכל מצב, ויתכן דכיון דידע דבדברים אלו חולק הוא על כל הראשונים לא כתב הוא את דבריו אלו בלשון חותכת אלא רק בלשון "אפשר".

והאמת שבלשון "דרך עיסה" הגר"א יותר מובן, שכן לפי"ד הרשב"א ודעימיה הלא חיסרון המורסן הוא משום שהוא עצמו המורסן אינו בכלל "עיסה" ומ"ש לשון "דרך" עיסה גביו, אי משום שאין רגילים ואין הדרך לעשות ממנו עיסה, זה קצת דוחק, אך לפי"ד הגר"א יותר מובן דאין הדרך לעשות מעשה זה של החזרת המורסן לעיסה ולכן מעשה זה עצמו גורע לי כאן בעיסה את השם לחם בכך. ולפי"ד הגר"א משמע שאפילו העיסה עדיין נאכלת עם המורסן שהחזיר לה לא מהני רק משום שמעשה החזרתו נכלל במילים "אין דרך עיסה" דהם לבד פוסלים, ולכן אפילו שבלשון הוא מובן יותר בביאור הענין הוא קשה יותר.

והנה מפלוגתא דרשב"ג וחכמים בירושלמי, מבואר מדברי רשב"ג להדיא דבדין צירוף מיירי, בין לפי מה שפירשו הרידב"ז דס"ל דעצם מעשה נטילת המורסן והחזרתו מחסר מהשיעור [כדהעתקנו לשונו לעיל], ובעצם דברים אלו יש לעיין בטעם סברתו, דאפשר דר"ל דאי אפשר לצמצם ואם נטל מורסן מה' רבעים מדויקים של עיסה אפי' שמחזירו לתוכו לא יבצר שיחסר קצת מהשיעור

ונמצא שאפי' שהחזירו חסר שיעור הה' רבעים לחלה [ואפשר לומר דס"ל לרשב"ג דאין המורסן מצטרף משום שאינו בדין צירוף חלה ונמצא שחסר מהשיעור, אלא דאי מדין דגן קאתינן עלה צ"ע מאי שנא כשהיה המורסן עם החיטים דהוה מקרי דגן וכשיצא בטל ממנו שם דגן דל"ש שיצטרף] ועכ"פ מוכח דכל יסוד רשב"ג ודעימיה מצד דין צירוף המורסן לעיסה הוא ולא היתה הו"א ברשב"ג שהמורסן בהחזרתו יפסול את העיסה.

ואפי' לפירוש הגר"א ברשב"ג שמדין גרירה הוא דביש כשיעור חיטים אז נגרר המורסן בתרייהו להפריש אף ממנו חלה, אך הוא בכל אופן לא יצטרף לשיעור ה' רבעים, ולא נימא דרשב"ג פליג אמתני' האומרת דמורסן לפני שהוציאוהו מן העיסה מצטרף הוא לשיעור ה' רבעים אלא שכך לקחו את דבריו בביאור דפסול החזרת המורסן [ועדיין הדברים צ"ב דסו"ס אי משום שיעורא לבד הוא מה לי היה המורסן מעורב מקודם עם העיסה דמצטרף מה לי יצא ממנה דלא מצטרף, ולפיכך משו"ה ומשום קושיא קמיתא בסוגרים שבדברי הרידב"ז נראה דאף מה שהביאה הגמ' את רשב"ג כ"ז רק כאשר אנו משלבים אותו יחד עם סברת ר' יוחנן דדרך עיסה שנו דלכן לא מצטרף מורסן שיצא או משום שהוא אינו בכלל עיסה או שמעשה החזרתו ל"ה דרך עיסה ודו"ק]. ועכ"פ מוכח דכל דעת רשב"ג רק לענין צירוף של המורסן בעיסה מיירי באופן שאין ה' רבעים דלהכי נקטו טעמא משום דליכא דגן כשיעור אך אין לדבריו שום הוכחה שמעשה החזרתו יפסול את כל העיסה.

ולכן צריך לומר דאליבא דהגר"א דכאשר באו חכמים עם סברתם וכאשר אמרו בירושלמי "דברי הכל היא", חזרו בהם מכל הסברא של צירוף הנזכרת בדברי רשב"ג, ואזלי לגמרי בתר הסברא שנתחדשה אליבא דחכמים ודכו"ע משום דאין דרך עיסה בכך, ולמימר דהחזרת המורסן גופא פוסלת את העיסה בכך, והוא יסוד פסול חדש שלא נתבאר עד כה, והוא למעשה טעם הפסול העיקרי בדין זה ודו"ק.

והאמת שלדברי הגר"א יש יסוד גדול בלשון הירושלמי עצמו, שהרי מקודם איירינן בירושלמי לדעת רשב"ג המציין שיהא דגן כשיעור, ולפי דבריו רצינו להעמיד את טעם הסיפא בפסול החזרת המורסן משום דאין דרך עיסה בכך, אלא שמזה הגמ' בירושלמי חזרה בה ואמרה ש"דברי הכל היא". ולכאורה במילים "דברי הכל היא" אפשר להכניס גם דחוזרים אנו בנו ממה שנתבאר עד

כה, והיינו דלא כרשב"ג הפוסל צירוף מורסן רק משום שאין כאן דגן כשיעור, אלא אפילו יהא דגן כשיעור החזרת המורסן תפסול אליבא דכו"ע, רק משום ש"אין דרך עיסה בכך" כדקאמר כע"ז ר' יוחנן ברישא דלפי"ז מבארים לטעמא דהסיפא, וזה נכנס מאוד בלשון הירושלמי שזה יתכן ההכרח שאנו יוצאים בכלל מהנידון של פלוגתת רשב"ג וחכמים בעיסה של חיטין ואורז אי בעי דגן כשיעור או לא ונכנסים אנו להסבר חדש של "דרך עיסה" הפוסל את החזרת המורסן בכל אופן, וא"כ מהלך הירושלמי בפשטות הולך בשופי עם דברי הגר"א. [ויתכן דלפי"ז מה שלא פירש כן להדיא כך את דברי הירושלמי אלא רק כתב דין זה בסוף בלשון "ואפשר" יתכן משום דלא רצה לחלוק על רוב הראשונים בזה, אלא דמשום דרהיטת הירושלמי אזלא הכי לא נמנע מלהזכיר ד"ז ודו"ק].

והשתא אחר שנתייסדה דעת הגר"א אליבא דלישנא דהירושלמי לשיטתו, מצאנו מקום ליישוב שיטת הראשונים, היא שיטת ה"א הנ"ל ברשב"א בפסקי חלה ובמאירי, המבואר דפסול הוספת המורסן בעיסת הכלבים הוא במורסן שיצא והחזירו, דעביד ליה לכ"בזמן שאין הרועים אוכלין ממנה", ואף שעדיין נשאר קצת דוחק, דסו"ס הלא בעיסת הכלבים מיירי להדיא דעיסה שממש אינה נאכלת אפי' ע"י רועים בהוספת המורסן בכה"ג, ואילו עפי"ד הגר"א הוספת המורסן בכה"ג קובעת שבאופן זה הוא "אינו קרוי לחם" אך אכתי מנ"ל דלחם זה אף שאין עליו "שם לחם" הוא לא יהיה נאכל מחמת זה. דעכ"פ אע"פ שראיה גמורה לדבר אין כאן, זכר לדבר מיהא איכא, דחזינן הכא דלהוספת המורסן אחר שיצא יש גדר שהוא פוסל את הלחם רק בצירופם ללא כל יחס לשיעור הכמות שאליה הוא מצטרף ועצם חיבורם פוסל, וזה הלא כיסוד הגר"א בירושלמי הנ"ל, ולפי"ז א"כ מצינו שיש חבר לדברי החק יעקב הנ"ל דס"ל דכל הוספת מורסן לעיסה פוסלת אף בלא שייכות לדין צירוף מעיסה במש"ה נטה הח"י הנ"ל להחמיר בדבר וכמשנ"ת ע"ש, דאי נסמך הוא על אותה שיטה בי"א דהרשב"א חזינן דיש לה עכ"פ על מה להסמך ודו"ק.

ובעיקר סברת דברי הגר"א וטעמם שהחזרת המורסן פוסלת את העיסה, יש להבין דאף שביארנו את יסוד הדברים אכתי הדברים צ"ב, אמאי יפסול המורסן את העיסה לאחר שיצא ממנה אם לפני כן הוא אינו פוסלה, ובהשקפה ראשונה היה מקום אפי' לחדש שמורסן דקאמרינן דמצטרף לעיסה היינו בגוונא שהוא נטחן עם העיסה ונעשה קמח דבכה"ג מצטרף הוא לחשבון ה' רבעים, אך כאשר הוא מוציא את המורסן, דמשמע שיכול לבוררו, הרי משמע דהוא עדין לא

נטחן, ולפיכך כשמחזירו לעיסה, כאשר הוא בגסותו הוא בולט יותר ואינו מתערב יפה בקמח או בבצק, דלשון "דרך עיסה" מסיע קצת לזה שהוא אינו מתערב יפה להיות חלק מהעיסה, מיהו חילוק זה אינו מפורש ודוחק לחדשו.

וצריך לומר דהסברא היא כמו שמצינו בכמה מצוות שבתורה דאמרינן בהו ש"פסולת שלקחת לא תחזיר", וכדמצינו גבי תולעים שאם נמצאים בפרי אינם נאסרים ורק כשפירשו ממנו ויצאו לאויר העולם אסורים אפי' אם יחזרו לתוך הפרי, ואף דשם איכא גזה"כ וטעמים אחרים, מ"מ יתכן דשייך להקישם זל"ז. [וכבר נודע המעשה מהכומר ששאל לר"י אייבשיץ טעמא דמילתא בהך דינא דתולעים דכשהם בפרי מותרים ויצאו נאסרו, ואמר לו ר"י לירוק לתוך כוס מים ולנסות לשתותה, וכיון שמאס בזה א"ל שכך היא הסברא שאף הרוק שבפיך כיון שיצא נמאס ה"נ תולעים ולא דילפינן מעשה וטעמא מתשובה לגוי אלא רק לחדד ולהעיר הענין הבאנוהו]. וביתר ביאור הוא דהפסולת כיון שהפרדת אותה מהפרי נתת וחדשת עליה כעת שם פסולת מה שלא היה עליה קודם בשעה שהיא הייתה מעורבת עם האוכל דהוה עליה שם קמח או שם פרי, ולכן עצם ההפרדה היא זו שאוסרת ואכתי צריך ביאור לשיטה זו סברת הענין.

והיה ניתן לומר כאן את דברי הרוקח היכולים לסייע להבנת סברת יסוד הגר"א כלפי המציאות, דכתב דהמורסן לאחר שנפרד מתקשה הוא ולפיכך כשמחזירו אין הוא יכול להתערב שפיר כמקודם, ולפי"ד הגר"א מובן יותר דמשו"ה עצם החזרת המורסן פוסלתו מלהתערב כאן בעיסה ולהכי קרינן ליה בירושלמי "אין דרך עיסה" על עצם מעשה ההחזרה, ואה"נ אפשר דהרוקח כשיטת הי"א ברשב"א הנ"ל קאים, אם כי כבר ביארנוהו דאינו מוכרח, דיתכן דאף הוא אזיל מדין צירוף ורק רצה לבאר מדוע אין המורסן יכול להצטרף לאחר שיצא וביאר דכיון דמתקשה אין שם עיסה עליה בפרט וכ"ש שאין הוא יכול להצטרף ע"ז כמש"כ, ועכ"פ א"א להתעלם שעפ"י דבריו דברי הגר"א נוחים להבנה ודו"ק.

והנה הגר"א פומרנצ'יק בספרו תורת זרעים (ע"מ קכ"ג) הביא את דברי הרשב"א הנ"ל בפסקי חלה ושכ"כ התרומה בשם רבינו שמחה "דדוקא כשאין בהקמח לבדו שיעור חיוב אבל אם יש בו שיעור ה' רבעים אף בלי המורסן אז גם המורסן מתחייב בחלה אפי' ניטל המורסן מתוכו מטעם גרירה", וע"ז הקשה: "ולכאורה קשה דמאי שנא זה מזה, הא אין דרך עיסה בכך" עכ"ל, ור"ל דאם כשניטל מורסן וחזר לתוכן דאין הוא יכול להצטרף כלל לשיעור העיסה משום

ש"אין דרך עיסה" בכך, א"כ אף כאשר יש כשיעור, סו"ס היא מורסן שניטל מופקע הוא בכלל מדין חיוב חלה וכיצד נחייבו שוב מדין גרירה בהיותו חלה כל שיש בעיסה כשיעור.

ובגוף קושיתו היה מקום לדון דסו"ס מנא לן דשייך לצרף מדין גרירה מורסן שאין יכול להיות חלה בפ"ע ואעפ"כ יהיה הוא חלק מהשיעור חלה, והאמת דבפלוגתא דקמאי תלי ד"ז בביאור המשנה בחלה בפ"ג מ"ז בהך דתני דהעושה עיסה מן החיטים ומן האורז דאם יש בה טעם דגן חיבת בחלה, דאליבא דרוב המפרשים מיירי שאין בחיטים כשיעור והאורז הוא חלק מהה' רבעים ואעפ"כ העיסה חיבת בחלה כל שטעם דגן לה, וכ"ה לדעת ר"ת והרמב"ם ועוד, ואף להראב"ד המצריך שיעור וטעם כ"ה הפירוש הירושלמי שם אך לא במשנה, אלא דה"ר יהוסף המובא במלאכת שלמה מפרש דבמתני' מיירי שיש גם שיעור חיטים וגם טעם דגן וזהו "עד שיהא בה טעם דגן" היינו טעם ושיעור, וכגירסת הב"י שם (שכ"ד לסעיף י') בביאור הרמב"ם ע"ש וא"כ לדידהו אף מורסן דידן לא יגרר ללא שיעור חלה בחיטים לבד, אלא מ"מ מסתברא מילתא דכיון דלרוב המפרשים והראשונים מתני' התם בדליכא שיעור ה' רבעים בחיטים הוא ורק עם האורז איכא שיעור מינייהו יליף להקשות אף ממורסן דפשיטא דדין גרירה גורר את הדבר הנגרר אף להיות מחלק הה' רבעים וא"כ שפיר קשיא מאי שנא דיש שיעור בחיטין או דאין שיעור.

ולתרץ דבריו כתב בזה"ל: "ונראה לבאר עפ"י מה שראיתי בכתבי מרן הגר"ח הלוי ז"ל מבריסק שכתב דהשיעור ה' רבעים קמח הנאמר בחלה אינו כלל דין שיעור בהחיוב חלה, דלחיוב חלה באמת לא בעינן שום שיעור אלא עיקר השיעור אינו אלא בשם העיסה דבעינן לחיוב חלה כדכתיב עריסותיכם, ובפחות משיעור זה אין עלה שם עיסה, אבל מכיון דאיכא עלה שם עיסה אז חל חיוב חלה על כל משהו ומשהו ממנה, וראיתו מהא דתניא בתוספתא פ"ב וכו' חצי קב חיטים וחצי קב שעורים וחצי קב כוסמין נוטל מן הכוסמין וכו' ע"ש. עכ"ל התורת זרעים.

והנה אע"פ שלא מצאתי לשון זו בדברי הגר"ח מ"מ ענין זה מבואר בתו"ד בהל' חמץ מצה (פ"ו הל"ה), וביסוד דבריו נראה לבאר דר"ל שכמו שחזינן דהה' רבעים לא צריך לחול על כל חלק וחלק מהה' רבעים, שהרי בהך דמייתו התם (בתוספתא פ"ב ובירושלמי פ"ד) דנוטל מן הכוסמין איירי התם שהכוסמין באמצע בין החיטים והשעורים, ואף שהחיטים והשעורים בפ"ע אין מצטרפין זה עם זה כל זה הכוסמין שבאמצע מצטרפין שניהם עמהם להיות חלק מחיוב

עיסה אחד וכללי של ה' רבעים, הרי דלא בעינן שעל כל חלק וחלק מהעיסה יחול ה' רבעים שכן על החיטים לבד אין שיעור צירוף לבדם עם הכוסמין והחיטים, וכן בשעורים עצמם אין שיעור של ה' רבעים עם הכוסמין, וכיון שהוכחנו יסוד זה א"כ אף במורסן נאמר אותו, דאף דיכול הוא להצטרף מדין גרירה, אין זה אומר שאף עליו יחול דין הה' רבעים, כיון שאי"צ שעל כל חלק וחלק מהעיסה יהא דין שיעור ה' רבעים פרטי ה"נ לא בעינן כן במורסן דאע"פ שהוא בעצמו לא יכול להצטרף ולהיות חלק משיעור חלה מצטרף הוא ונגרר להיות חלק מהעיסה, כל שיש בעיסה עצמה כשיעור, וכמו שבצירוף חיטים והשעורים לכוסמין סגי שרק בחלק מהעיסה מתקיים דין הה' רבעים וזה בכוסמין, שאם נדון עליהם בפרט יש בהם שיעור ה' רבעים שמצטרפים החיטים והשעורים לכוסמין, וא"כ גם בעיסה זו שהמורסן מצטרף אליה סגי שיש שיעור הה' רבעים בחלק מהעיסה והיא כל חלק החיטים מלבד המורסן, ומדין כוסמין ילפינן שצירוף המורסן לעיסה אינו פוסל את העיסה אף שהוא בעצמו אינו מצטרף לשיעור הה' רבעים ודו"ק.

ובבי מדרשא (ביאורים שבתוך ספר "משנת זרעים חלה" כרך א' פ"ב מ"ו עמ' נ"א) כתב בביאור דברי התורת זרעים דשיעור הה' רבעים הוי שיעור בעיסה ולא בחיוב חלה, ומשו"ה באורז ודוחן [להנך קמאי דס"ל דמצטרפים] מועיל בהם הגרירה הן לחיוב החלה והן לאשוויי עיסה, משום דע"י שיש בעיסה טעם דגן אין חיסרון ב"עיסה", ולכן הם גם יצטרפו לה' רבעים וגם יתחייבו בחלה, משא"כ במורסן שהחזרתו אינה דרך "עיסה", א"כ זה אומר שהוא לא יוכל להצטרף לשיעור הה' רבעים לעשות לעיסה זו שם "עיסה" אך כ"ז שייך רק לשם "עיסה" ולא לחיוב חלה, ושפיר אף שיש לעיסה זו שם "עיסה" ע"י שיש בה ה' רבעים חיטים כשיעור, שפיר יוכל הוא מדין גרירה להצטרף לחיוב חלה, דלא תועיל הגרירה שמועילה לחייבו בחלה, שתוכל ג"כ לחייבו בעיסה כל עוד ש"אין דרך עיסה בכך" בהחזרתו, ורק אחר שיש "עיסה" איכא במורסן חיוב חלה ע"ש ודו"ק.

מהנעשה במכון

כולל "זרעים" שע"י המכון – אלעד

הכולל ערב בעיר אלעד לאברכים מצוינים, העוסקים בענייני זרעים, נכנס לשנתו השנייה, כבר פירסמו מד"ת בגליונות תנובות שדה בשנה האחרונה, בשנה החולפת סיימו מסכת חלה, החלו לימודי מס' שביעית, כשיטת הלימוד החל במשניות, ירושלמי, רמב"ם ופוסקים. בראשות הכולל עומד הרה"ג רבי אליהו ראש שליט"א.

ספר תולעת שני – כרך שני דגים

בימים אלו נכנס תחת מכבש הדפוס הכרך השני של ספר "תולעת שני" העוסק בהלכות דגים. עיקר הספר הוא על טפילים בדגים, וכולל בתוכו מבוא ארוך וכללי על הדגים והדייג בעולם ובארץ ישראל. והכל בליווי מאות תמונות צבעוניות להמחשה. בסוף הספר יש פרקים נוספים העוסקים בהכלות סימני טהרה בדגים, ובתוספות בדגים וכשרותם לכל ימות השנה ולימות הפסח. בעזה"י כשיצא הספר לאור נסקור את הנושא בהרחבה.

ההכנות לשנת השמיטה – תשס"ח

בימים אלו אנו כבר בעיצומם של ההכנות לשנת השמיטה הבעל"ט. ההכנות בשלב הזה ממוקדות ממול כמה גופים העוסקים בעניינים אלו ובהם המרכז הארצי לשירותי דת [משרד הדתות]. משרד החקלאות. הרבנות הראשית לישראל ועוד. במקביל התקיימו ישיבות ראשונות עם כמה מגופי הכשרות בארץ ישראל, על כוונות לשיתוף פעולה באירגון תוצרת כשרה למהדרין לשנת השמיטה. מאמצים רבים נעשים בתחום החקלאות היהודית לשנת השמיטה – כלומר: אוצר בית דין. מצעים מנותקים. גידולי הערבה הדרומית ועוד. תקוותינו שבע"ה בשנת השמיטה הקרובה "אוצר בית דין" יוכר בצורה רשמית ע"י גופי הממשלה וייעשו פעולות הנצרכות לעידוד ותמיכה בחקלאים שומרי שמיטה כדת.

קורסים, השתלמויות, והרצאות:

בשנה שחלפה הועברו עשרות רבות של הרצאות בכל תחומי העיסוק של המכון ובפרט בענייני תרומות ומעשרות ואיסור חרקים. ההרצאות הועברו במסגרות שונות ומגוונות, במסגרת בתי ספר, סמינרים, ציבור כללי, משגיחי כשרות, רבנים. ואף בועידת כשרות בארה"ב השתתפו רבני המכון והעבירו הרצאות בענייני חרקים. כמו"כ המכון הפעיל מספר קורסים למשגיחי כשרות באיזור השרון והמרכז.

מחלקת הכשרות – שע"י המכון למצוות התלויות בארץ:

הגם שהמכון אין מטרתו העיקרית להעניק תעודות כשרות, ואדרבה הוא מתחמק מכך ככל האפשר. אולם בפועל בתחומים שהם העיסוק הישיר של המכון ובעיקר בתחומים שהמכון עסק בשנים האחרונות בפיתוח ומחקר לגביו, לא עמדה בפנינו ברירה אחרת אלא ללוות את בעלי העסקים ולהעניק כשרות. וכך נהג המכון מיום הייסודו. לקמן נסקור בקצרה את פעילות מחלקת הכשרות:

מחלקת פירות וירקות:

הכשרות של המכון מלווה את החקלאים החל משלבי הגידול בשדה, הן בכל הקשור לבדיקות ערלה במטעים. הכרעות הלכתיות של הגדרות הלכתיות של עצים מסופקים. הפרשת תרומות ומעשרות כולל נתינה למקבליהם [מעשר ראשון ללוי ומעשר עני לעני]. השגחה על אי קטיף בשבת קודש. ועוד.

ההשגחה מתבצעת בבתי אריזה בדרום הארץ עד חצבה ועין יהב, ובצפון הארץ עד מג'דל שמש. בבתי האריזה שבדרום הארץ יש ציין כי מעבר להקפדות הרגילות יש הקפדה וחשיבות מרובה להשגחה בשטח, כיון שלבית האריזה מגיעה בכל יום תוצרת מהערבה הדרומית [שדינה כח"ל ופטור מתרו"מ], או משטחים בירדן [שפטור מתרו"מ], ומשטחים בתוככי א"י החייבים בתרו"מ. ותפקיד המשגיח להפריד בין התוצרת ולהקפיד שההפרשה תהיה מחיוב על חיוב ולא חלילה מפטור על החיוב.

בנוסף, יש פיקוח והשגחה על הסיטונאים החל מפיקוח מהדרין על השוק הסיטונאי הגדול במדינה "שוק צריפין". אחריותנו לכשרות מהדרין רק באם יש חותם מהדרין של המכון על גב השובר קנייה בלבד. וסיטונאים נוספים במרכז הארץ ובשרון.

ובנוסף יש פיקוח ותעודת כשרות בעשרות חנויות לצרכנים הפרטיים כשתפקיד המשגיח לאשר את הפירות שהם ללא חשש ערלה [כלומר שנבדקו ואושרו ע"י אגרונומים מטעמינו]. להפריש תרו"מ כולל נתינה למקבליהם. והקפדה על ענייני קטיף שבת.

ירקות ללא חרקים:

ב"ה כבר פקע שמיה של המעבדה לבדיקת חרקים שע"י המכון ושל העומדים בראשה, מטעמים שונים של המכון נמנענו מלתת כשרות על חברות עקב מספר חששות, ובעיקר בגלל סגנונות הכיתוב שע"ג השקיות כגון "נקי מחרקים" "אין צורך בבדיקה" והעמדה ההלכתית שלנו היא שירק זה למרות כל המאמצים כיון שיש חששות שיתכן ויוותרו חרקים, על כן הכיתוב ביותר נכון הוא "בחזקת" כיון שאין אנו בודקים עלה עלה, אלא סומכים על חזקה שהכל נעשה כנדרש כפי הוראות המשגיחים והמפקחים בשטח, וע"פ הבדיקות המידגמיות הנעשות כל הזמן אנו מאשרים את התוצאות. כמו"כ מן הראוי להודיע לציבור כי כדי להגיע לוודאות מוחלטת של נקיון ראוי להפריד בין העלים ולהשרות במי אמה לכמה דקות ולשטוף היטב תחת ברז מים. וכל האמור מופיע במפורש על גבי כל שקית שיש עליה חותם כשרות של המכון.

תוצרת ירקות עלים בהשגחה שלנו ניתן להשיג בחברת "עלי הבשור" במושב תלמי אליהו. הכשרות היא על כל תוצרת החברה טריים ומצוננים. ובנוסף יש גם קו ייצור מיוחד בכשרות מהדרין של המכון בחברת א.ש.א. בכפר הס [יש להקפיד לקבל רק עם חותם של המכון]. כמו"כ יש ייצור עם כשרות מיוחדת של המכון על תוצרת של תירס ובצל ללא חרקים [רק עם חותם מהדרין של המכון בלבד].

תוצרת ללא חרקים:

פטירות

בעיית החרקים בפטירות כבר ידועה לכל. אמנם הידיעה העיקרית היא על פטריות בשימורים. אלא שמבדיקות שכבר עשינו בעבר גילינו שגם בבתי הגידול בארץ ישראל יש בעייה של חרקים. יש גם בעיה של זחלים של זבוב הסיאריד בבתי גידול שהמצעים לא מעוקרים כדבעי או לחילופין בבתי גידול שממשיכים את הגידול גם בשלב גידול שלישי ורביעי. ובנוסף קיימת בעיה קשה לא פחות של עכבישים שמסתובבים על הפטריות. ולכן אנו מבצעים פיקוח על בתי גידול של "פטירות עמק

איילון" ותוצרת שהם משלבי הגידול הראשונים וארוזים בקופסאות מקבלים את חותם המכון. ואחריותנו רק באם מופיע חותם המכון בלבד.

הדרים – תוצרת סחוטת:

בפירות ההדר כידוע יש בעיות קשות של כנימות מגן על גבי קליפות ההדרים. ובסוגים מסויימים של תרכיזי מיץ קפואים סוחטים גם את הקליפה יחד עם המיץ אך כיון שהסחיטה איננה מושלמת ודקה מאד, הכנימות שורדות את סכין הטחינה ונותרות בשלימותם. ופעמים רבות שמצאנו על מיץ תפוזים כנימות שלימות שנותרו במיץ [לאחר ההפשרה]. בחברת "לימונים" העומדת תחת פיקוח המכון בנינו מתקנים מיוחדים המבטיחים הסרה מוחלטת של כל הכנימות מעל גבי הקליפה קודם הטחינה והיצור.

עלי גפן:

בעיית החרקים בעלי גפן היא מן הידועות. ובעלי גפן ממולאים באורז הבעיה כפולה ומכופלת כיון שגם הרכיבים הנוספים שהם בעייתים מבחינת חרקים הם האורז, שמיר, מינתא ובצל. ואם על בעיית החרקים שבשאר המוצרים אפשר להתגבר [בבדיקות ויזואליות, ובתבלינים מיבשים בתנור וכו'] על בעיית החרקים בעלי גפן קשה מאד. עלים אלו במידה ואינם מגיעים ממטעים מטופלים הם אסורים בשימוש כיון שהם נגועים בחרקים רבים מאד וחלקם אף תפוסים מאד בעלה, וקשה מאד להורידם [כגון התריפס הסורי – אדום] או חרקים קטנים מאד הנמצאים תחת לבד [אקרית הלבד], ועוד. ועל כך אסרו כבר חכמי בגדד להשתמש בעלי גפן [וכמבואר בספר זה בחלק התשובות סימן א]. אולם כאשר הם נלקחים ממטעים מטופלים כדבעי, חרקים בעייתיים אלו אינם קיימים, מהטעם הפשוט שהחקלאים מרססים את הענבים חזק מאד [הענב הוא הפרי המרוסס ביותר בחקלאות, עקב החרקים הרבים סביבו ואם לא מרססים כדבעי יש רקבון בענבים והם אינם ראויים לשימוש], והרווח הצדדי של הריסוסם העלים. אמנם כאשר לוקחים את העלים בסוף עונת הבציר או אף לקראת הבציר כאשר החקלאי ממעיט בריסוס יש חשש כבד לחרקים. הנוהג בתורכיה בכל המפעלים זה לקחת את העלים בתאריך אפריל – מאי, שזה היא עונת הריסוס של המטעים, והחקלאים קוטפים את העלים כדי לעשות חלונות בגפן שיכנס השמש לענבים, ואת העלים הם משווקים למפעלים אלו. ועל כן חרקים מהסוג הבעייתי אינם בנמצא, אולם יתכן שאריות של מעופפים כגון עש הטבק, ציקדות וכיו"ב שישארו בעלים, ובהשריה ושטיפה טובה הם אמורים לרדת. ובפרט, שעלי גפן עוברים השריה

של מינימום חודש בחביות יחד עם מים ומלח, סודיום ביסולפיט, סיטריק אסיד. ואכן בהתבוננות ראשונה על העלים הם נראים נקיים לחלוטין. אלא שבפועל מצאתי מפעם לפעם חרקים צפים במים, או על העלים אך לא דבוקים ותפוסים. ובבדיקה שעשיתי בעלי גפן ממש לפני מילויים באורז [כלומר לאחר כל התהליך] מצאתי לא פעם חרקים מהסוג האמור. ובבדיקה לאורך כל הליך הייצור בכמה מפעלים שונים התברר שאכן הם משרים ושוטפים את העלים, אולם לא בדרך המועילה. ראשית, הם משרים את עלי הגפן בחבילות [כלומר העלים דבוקים אחד למישנהו והם כחבילה אחת]. חלק גדול מהעלים כולל חבילות שלישיות צפות מעל המים כך שהרבה עלים אינם במים כלל. ההשריה היא במים בלבד, ובעיקר להוריד את המלח, אולם המים שחורים משחור, כיון שאינם ממוחזרים ואינם עוברים פילטרים כך שבאותם מים משתמשים כנראה כמה פעמים, ואף אם הם מרוקנים את המים, התחתית אינה מרוקנת, ובתחתית נשארים שאריות חרקים ולכלוך [כל זה ראינו בעיננו].

לכן הלכה למעשה כשרוצים לתת כשרות למוצר זה ללא חשש חרקים, חובה לשנות את דפוסי העבודה הרגילים שלהם וכאשר המכון התבקש לתת כשרות לענין חרקים על עלי גפן [בנוסף לכשרות הכללית של המוצר מטעם ועד הכשרות המהודר של בד"ץ "בית יוסף"] שינינו את כל אופן הייצור. ובעיקר את אופן השטיפה כאשר בפועל כל עלה ועלה נשטף משני צדדיו תוך שפשוף ביד של הפועלים [ראוי לציין כי מדובר בכמות שמעל חצי מליון עלים]. ולמרות כל הקושי בביצוע ב"ה זכינו להאכיל את עם ישראל בכשרות למהדרין ללא חשש חרקים. [התוצרת משווקת על ידי חברת ויליגר ואחריותנו רק כאשר יש חותם המכון שהמוצר נקי מחשש חרקים].

קמח ללא חרקים:

בעיית החרקים בקמח היא איננה חדשה. אולם אם את הבעיה בקמח מלא הצליחו לפטור ע"י ניפוי בנפות דקות מאד [חשמליות] הרי שקמח מלא או 70% סובין, אין כלל פתרון ע"י נפה, אלא בביריה ידנית. ועם התחזקות המגמה של צריכת אוכל בריא בציבור הדתי והחרדי הלכה והתחדדה בעיית הכשרות בקמח המלא. ובשעה שעקרות הבית החלו צורכות יותר ויותר קמח מלא לשמירת בריאותם של בני ביתם, כך החלו להיערם פתרונות דחוקים והיתרים דחוקים לא פחות כדי לנסות ולעקוף את בעיית הניפוי. היתר מפוקפק שחדר למחנה שומרי המצוות היה בין השאר קמח טחינת בו ביום שנשחן בטחנות הקמח הגדולות. בעלי בתים ובעלי מכולות מיהרו לטחנות

הקמח ורכשו שקים של קמח שנטחן באותו היום, אשר חזקה עליו שביצי החרקים שבו לא בקעו. אלא שכל מומחי הכשרות מזהירים שבצנרת הקמח בטחנות בישראל יש לא מעט מוקדי חרקים שעלולים לעשות את דרכם אל הקמח גם לאחר טחינתו ולכן אין להסתמך על היתר זה. מספר גופי כשרות ניסו לפתור את העניין בעזרתם של יצרנים קטנים המייצרים קמח במכונות פשוטות כמו טחנות ריחיים וטחנות פטישים, אך הללו לא היו מסוגלים להגיע לייצור המוני משמעותי.

פריצת הדרך הגיע לפני כחודש. לאחר מחקר ופתוח שערכו מספר חודשים, נתן "המכון למצוות התלויות בארץ" את אישורו לשווק קמח מלא, נקי מחרקים ללא צורך בניפוי. זו היא הפעם הראשונה שטחנת קמח של ממש מקבלת אישור שכזה, והדרך הייתה ארוכה ומפרכת. לצורך הייצור המיוחד הוחכרה בצפון פולין טחנה שלמה ויוחדה אך ורק לצורך טחינת קמח נקי מחרקים ללא חשש ופקפוק. בניצוחו של הרב רווח עברה הטחנה הכשרה מיוחדת שכללה הצטיידות במכונות משוכללות לניקוי הגרגירים ומכונות לשמירת ההיגיינה של הקמח ושל מערכות הטחנה. כבר בעת קבלת הגרגירים עוברים הללו תהליך מיוחד המבטיח את ניקיונם. בתוך הטחנה הונהגו סדרי ניקוי יום יומיים, כאשר אחת לשבוע מפורקים חלקים רגישים בטחנה לניקוי יסודי. על המלאכה מופקדים צוות משגיחים יר"ש שעברו הכשרה מיוחדת בנושא. במקום הוקמה מעבדת חרקים מצוידת היטב ובה בודקים המשגיחים דגימות קמח לפני אריזה בכל תשעים דקות. הקמח נארז מייד באריזות כפולות הנאטמות בואקום חזק במיוחד המונע כל התפתחות מזיקים בקמח בכל טמפרטורה שהיא. בעיירה הפולנית זמברוב, שהטחנה ניצבת בסמוך לה, הפכה דאגת היהודים לניקיון הקמח שלהם לשיחת היום, והיצרן המקומי כבר מנסה לשווק את רעיון הקמח הנקי גם בין גויי האיזור. לקראת החגים הבאים עלינו לטובה משווק הקמח בצרכניות החרדיות והנקודות מכירה בריכוזי האוכלוסייה הדתית בשתי גרסאות: קמח מלא וקמח כהה אשר צבר פופולאריות בשנים האחרונות ומכיל 70% מתכולת הגרעין.

חומר לשטיפת וניקוי ירקות מחרקים:

ידוע ומפורסם בעיית החרקים המצויים בירקות עלים. וב"ה אפשר דרא וזכינו כי בדורינו קמו מומחים שסייעו ביד שומרי הכשרות להשיג תוצרת ירקות עלים

הגדלים בשיטות מיוחדות, והם בחזקת נקיים מחרקים, ובוודאי שיש להעדיפם על תוצרת רגילה, אף שגם ירקות רגילים אפשר להתאמץ ולנקותם.

אולם עדיין פתרון זה אינו ישים בכל סוגי הירקות עלים ובפרט בכמה סוגי תבלינים ייחודיים. כמו"כ במדינות רבות בעולם אין ירקות אלו ברי השגה ובלית ברירה הם רוכשים תוצרת רגילה ומנקים את התוצרת מחרקים. וכמו"כ גם בארץ רבים מועדי הכשרות מתירים לקחת כרוב רגיל ולנקותו [שלהבדיל מירקות אחרים לא מצויים בו חרקים שקשה להורידם בשטיפה].

אופן הניקוי של הירקות אינו שווה בכולם ולכל אחד מהירקות יש הנחיות מיוחדות בגלל האופי השוני של כל ירק. אולם הצד השווה שבכולם יש חובה להשרות את התוצרת קודם הבדיקה היוזואלית. חומר ההשריה תפקידו לרכך ולשחרר את אחיזת החרק מעל גבי הפרי, ולהחליקו לתוך המים. ומכאן נמצינו למידים שאותם המשרים את הירקות במים עם חומץ או מלח, הגם שלמלח יש תועלת בהצפת החרקים, עדיין אינו יעיל להסרת החרקים הדבוקים על העלים, וכנ"ל בחומץ. כמו"כ יש חומרי ניקוי שהם מאד טובים להורדת בקטריות וכיו"ב אך אינם יעילים להסרת חרקים. וראוי להתייעץ עם מומחה לפני החלטה על שימוש בחומר כלשהו. לסיכום, אין להשתמש בחומרים הנז' שתועלתם מועטה מאד ואינם מבצעים את הפעולה הנכונה והנצרכת. ומאידך החומר המומלץ ביותר, הוא מי אמה או כל חומר דטג'רנטי [עדיף לא מבושם שלא ישאירו ריח בפרי] בריכוז קל [כשל שטיפת כלים] למשך זמן קצר עד 3 דקות.

אלא שרשויות הבריאות אינן מתירות שטיפת ירקות עם חומרי אמה רגילים, ולכן החומר הנקרא "סטרילי" שמחד מאושר ע"י משרד הבריאות, ומאידך נבדק על ידינו באופן שוטף על החרקים גם העקשניים ביותר ומצאנו שהוא ראוי ותועלתו לשימוש כחומר להשרית והסרת חק נכבד של החרקים מהירקות. אלא שיש להקפיד מאד על כל התהליך הנכון וכפי שמופיע בהוראות שימוש שנכתבו בהתייעצות עמנו. ועיקרי הדברים הם: א. יש לערבב כמות של 2 כפיות "סטרילי" לליטר אחד מים. [כמות מינימום]. ב. השריה בחומר לפחות 5 דקות לא פחות! ג. לאחר מכן חובה לשטוף היטב תחת זרם מים את כל חלקי העלה. ד. התהליך האמור לעיל יעיל בסוגי עלים שאין מצוי בהם זבוב המנהרות כגון כרוב וכיו"ב. אולם בסוגי ירקות עלים אשר מצוי בהם מנהרן העורקים (זבוב המנהרות), לאחר הפעולות הנ"ל יש להתבונן תחת

מקור אור שאין סימנים של מנהרות מפותלות שנוצרו מזבוב המנהרות, [כאמור, במידה ורימת הזבוב נמצאת בתוך המנהרה, אין החומר מצליח להסירה]. באם ישנם מינהרות שכאלה, יש להסיר את כל המקום הנגוע.

דגים טריים ומצוננים ללא טפילים:

בעיית הטפילים בדגים ב"ה ובס"ד הולכת ונכנסת בשנים האחרונות מאד למודעות של הציבור, ואכן זכינו ב"ה שהכח הזה שאנו מקבלים מהציבור ממשיך ונושא גם אותנו להמשיך ולחזק את הפיקוח כדי להביא על שולחן מלכים דגים נקיים מכל חשש.

הפיקוח על הטפילים מתבצע כבר בבריכות הגידול, כאשר מפקחים מטעמינו מפקחים על עשרות!! בריכות גידול של דגים ממינים שונים הנמצאים בין הצפון [איזור בית שאן] עד הדרום [איזור משאבי שדה], ובפיקוחם הם מוודאים את נקיון הבריכות, עשיית הטיפולים הנדרשים וכו'. ורק לאחר שמתקבל אישור מהמפקח התוצרת משווקת עם חותם על התעודת משלוח.

בנוסף, החברות הגדולות בשיווק הדגים נמצאים תחת כשרות המכון שבהם המשגיחים מאשרים את קבלת התוצרת הנקייה או לחילופין בודקים דגים שהגיעו ממקומות לא בדוקים או ממקומות שא"א לבדוק כגון דגים הבאים מהכנרת וכיו"ב.

על מנת לסייע לצרכנים לקבל גם ברמה צרכנית תוצרת נקייה המכון משגיח ומפקח על עשרות מחלקות דגים ברשתות הגדולות או חנויות דגים, הפיקוח הוא על כל התוצרת של הדגים הטריים או המצוננים הנכנסים לחנויות אלו. בחנויות אלו יש תעודת כשרות המעידות על כך שהדגים שבמחלקת הדגים הטריים נקיים מחשש טפילים.

דגים קפואים – ללא חשש תולעים שבתוך בשר הדג:

כפי שפרסמנו בעבר בגליונות הקודמים אודות תולעי "אניסאקיס" המצויים בתוך בשר הדגים, מתברר בוודאות לאחר המעקבים שניהלנו בשנים

האחרונות בכמה ימות דייג בעולם, כי התולעים [בשלב הזחל ולא בשלב ביצה] שורצים במים קודם כניסתם לתוכי הדגים, וגם בהיותם בתוכי הדג הם נמצאים במעיו, על דופן המעי ועל האיברים הפנימיים, ורק בשלב האחרון הם חודרים לתוך הבשר. כך שלמעשה אין דינם כתולעים שגדלו בתוך בשר הדגים שנפסק בשו"ע שהם מותרים. אלא כדין תולעים ששרצו במים ונכנסו לדג שאסורים מדין תורה כדין שרץ המים.

מחקר ותשובות בהלכה אודות זה התפרסמו באריכות בספר שיו"ל כעת "תולעת שני" כרך שני / דגים וצמחי ים מאת הרב שניאור ז. רווח שליט"א יו"ר המכון למצוות התלויות בארץ ובדבריו ציין שהוראה זו לאסור תולעים אלו היא דעתם של גדולי ופוסקי הדור זצ"ל ויבדלח"א מגדולי דורינו שליט"א וציין שם שכן דעתם של: הגאון הר"י דוב הלבפשטאם זצ"ל [בקובץ "ואנכי תולעת"]. הגאון הרחי"ד וויס [בספרו ויען דוד בסי' קיד]. הגאון הרי"ש אלישיב שליט"א [ראה בספר "בדיקת המזון כהלכה" ח"א עמ' 110 מש"כ בשמו לגבי דג "וויט פיש" וה"ה בנידו"ד]. הגאון הר"ש וואזנר שליט"א [שו"ת "שבט הלוי" ח"ד יו"ד סי' פג ח"ז יו"ד סי' קכג]. הגאון הר"ח גריינמן שליט"א [הוראה בעל פה]. הגאון הר"נ געשטטענר שליט"א [שו"ת להורות נתן חלק תשיעי יו"ד סימנים כג – כה]. ועוד מפוסקי דורינו שליט"א. וכן פירסם כעת להלכה הראש"ל הגאון הרש"מ עמאר שליט"א [בהסכמה לספר תולעת שני], וסיים בתשובתו שם וז"ל: ...אך כל זה כשברור לנו שלא באו מבחוץ, אבל אם הדבר מסופק הן מצד מה שהעיניים רואות, והן מצד בירור מחקרי נאמן, **אסור לאוכלם ואסור לאכול הדגים הללו, עד שינקו אותם בקפידא**, זהו ספק איסור דאורייתא ולחומרא. **והמזלזל בזה הוא מכשיל את הרבים רח"ל.**

כפי הידוע כיום תולעת זו נמצאת בכמה מיני דגים במעיים ובחלל הבטן, אולם לתוך בשר הדג, אנו יודעים על סוגי הדגים הבאים שהנגיעות בהם מצויה ברוב הדגים:

1. דגי סול [ברוב המינים].
2. פלאונדר.
3. קוד.
4. סלמון ים.

לכן הלכה למעשה, קודם אכילת דגים אלו חובה להסיר את עור הדג, להניחו על גבי שולחן אור ולראות שאין בו תולעים [צורתם כעין ספירלה]. במידה ויש תולעת חובה להסירה עד שורשה. דגי סלמון עקב צבע הבשר הכהה יש לבדוק תחת אור כחול בחדר חשוך. עקב הקושי הגדול לביצוע הבדיקות בבית הפרטי. המכון מזה כשנתיים מפקח על ייצורים מיוחדים של הדגים הנז' שיעובדו ללא תולעים בתוך הבשר כאשר כל חתיכת דג עוברת על גבי שולחן אור ובאם נמצא תולעת היא מוצאת בעזרת פינצטה [ראוי לציין שבדגים אלו כמעט כל חתיכה נגועה בכמה תולעים].

בנוסף יש כשרות של המכון על דגים קפואים נוספים שאמנם אין בהם תולעת אניסאקיס בתוך הבשר יש חששות לטפילים על גבי העור או בדפנות בטן הדג. המכון מפקח על ייצור הדגי הבאים: אמנון [מושט], רד סנפר, אלסקה פולוק [כולל בדיקה וניקוי של הטפיל כעין "גרגר אורז" בתוך בשר הדג]. ובראמונדי [נסיכה אסיאתית].

דבר נוסף, שהמכון מנסה ומשקיע רבות במחקר אודותיו, אלו ביצי הדגים שכידוע בחלק מסוגי הדגים מצויים תולעי אניסאקיס רבים שתפוסים בביצי הדגים הן בביצי הזכר והן בביצי הנקבה. הבשורה היחידה שיש לנו כיום לבשר לציבור הם ביצי דגי קרפיון המיובאים מאגם פירנאה בארגנטינה. כאשר בכל הייצור יש משגיח צמוד הבודק כי הביצים נלקחים רק מדג הקרפיון, וכי כל הייצור נקי מכל חשש טפילים. הדג משווק כשעליו יש חותמת המעבדה של המכון שהתוצרת נקיה מחשש טפילים.